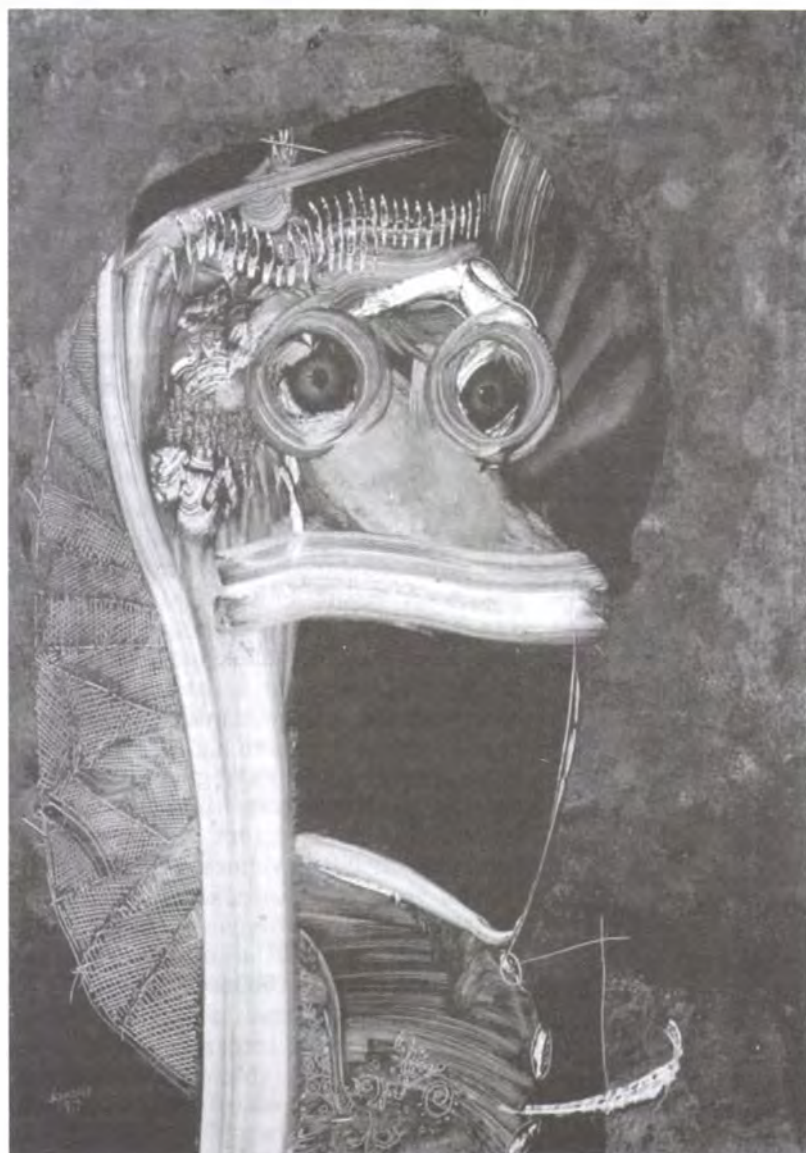

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HONAPBAN KOLOZSVARON
XXIII. ÉVFOLYAM 2012. 19. (609.) SZÁM — OKTÓBER 10.

ára 2 lej

Arkossy István: Kiáltás

- Péntek János nyelvészrel, néprajzkutatóval beszélget Benő Attila
- Kenéz Ferenc: Lilike medika leveleiből
- Sigmond István:
Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 2.
- Kiss Ernő Csongor Pier Paolo Pasoliniről
- A NAGY KILOMETRIK

KARÁCSONYI ZSOLT

Százezer

Elnézem a hírt, hogy szeptember végén százezer költő készül síkra szállni a változásért.

No de milyen változásra volna szükség? Változik az éghajlat, kormányok, kánonok jönnek-mennek, a költők pedig maradnak, csatáznak, békéért kiálltanak, ahogy az már lenni szokott.

Aiszkhülosz részt vesz a marathóni és a szalamiszi ütközetben, Ovidius, az *Átváltozások* szerzője, túl közel kerül a tűzhöz és Tomiban köt ki. Janus Pannoniust is elkapja a közéletben való részvétel olthatatlan láza, Balassi Esztergomnál találja szemben magát a hétköznapiak végzetes golyóbisával. Verse okán citálják törvény elé József Attilát, aztán a huszadik század második felében börtön és elhallgattatás vár a költőkre, például azért mert írtak, vagy azért mert valamit éppen-séggel nem írtak meg.

Hétköznapiak örök lobogói a költői zászlóaljok feje fölött. Hullámok csapnak át felettük, más-kor partra vetett halként tátogják a kimondhatatlan szavakat. Leírják, ha lehet, ha van hozzá elég tehetség, akarat, lendület, adott az eszköztár, ami ehhez szükségeltetik. Sikerül, nem sikerül. Hallgat vagy éppen zeng az utókor.

A thermopülai csatában háromszáz spártai száll szembe a perzsa halhatatlan tíezrekkel. Most százezer költő hallatja szavát a változásért. Egy olyan szót tűznek zászlajukra, amelynél kétélűbb, hétköznapiabb és felemelőbb kevés akad. Nevezték ezt a változást már világszabadságnak, túli dicsőségnek, öröklétnek, mindennek. A gond csak az, hogy a költői világösszefogás ellenére, mégis minden költőnek egyedül kell megállni a saját, személyre szabott thermopülai szorosában.

A szervezők, gondolom, ezt is tudják, és mégis, immár második alkalommal emelik fel hangjukat, százezren, verseket olvasva egy számokban gondolkodó világban.

Változásra, természetesen, szükség van. Például arra, hogy, mondjuk, száz év múltán, tényleg ne kerüljön olyan helyzetbe egyetlen költő sem, mint a háromezer évvel korábban élt, az *Odüsszeiában* szerepeltetett dalnok, aki kénytelen volt az asztal alól üvöltöni, könyörögni, hogy: „ne akarj lenyakazni”.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

Beszélgetés Péntek János nyelvészszel, néprajzkutatóval

Vasárnapi győzelmek és hétköznapi vereségek

– Kedves tanár úr, ez előtt négy évtizeddel kezdted a tanári és tudományos pályát. Milyen volt az akkori szellemi légkör? Kik voltak azok a tanárok, akiknek hatása döntő jellegű volt?

– Nem négy, már szinte öt évtizede annak, hogy elvégeztem az egyetemet, 1964-ben kerültem gyakornoknak a tanszékre. Mivel a gyakornok minden volt: titkár, könyvtáros, néha szemináriumok vezetője, utólag sem egyszerű pontosan felidézni, mikor kezdődött el a tanári pályám. Talán 1965–66-ban, és ezt követően, szinte mind mostanáig életemben ez volt a legfontosabb, a tanári munka.

A tudományt, a tudományos pályát, a „tudósokat” olyan, többnyire nem indokolt mítosz övezi, hogy az már szinte fölül van a halandó embernek. Maradjunk a tudomány helyett a szakmánál, terepmunkánál, adatok gyűjtésénél és feldolgozásánál, dolgozatok írásánál, tudományos fokozat megszerzésénél. Ez számomra már az egyetemi évek alatt elkezdődött az akkori tanszékvezető, Márton Gyula irányításával.

A tanszéki műhelyt, ahová bekerültem, „kolozsvári nyelvészeti iskolának” szokás tekinteni. Magam ennek az iskolának talán már a 4. nemzedékét képviselhettem. Szabó T. Attila volt az iskolateremtő, Márton Gyula és Gálffy Mózes, akik már a háború idején munkatársai voltak az Erdélyi Tudományos Intézetben, velük szinte egyidőben Szabó Zoltán és Vámszer Márta, nem sokkal utánuk Teiszler Pál, B. Gergely Piroksa, J. Nagy Mária, Balogh Dezső, az '58-ban végzetek népes csapatából Kósa Ferenc, Vő István, Zsemlyei János. 1964-ben aztán velem el is akadt a további fiatalítás lehetősége. Kétes szerep: 1989 végén, majdnem ötvenévesen, a nyelvészek közül még mindig én voltam a legfiatalabb. Az egyik nagy közös téma a dialektológia volt (nyelvjáráskutatás, nyelvföldrajz, azaz az erdélyi magyar régiók előnyelvi vizsgálata), a másik a nyelvtörténet. A történelmi korszakot tekintve akár konjunkturálisnak is tekinthető a kontaktológia, a magyar–román nyelvi kapcsolatok vizsgálata.

Péntek János

Nyugalmazott egyetemi tanár, nyelvész, néprajzkutató 1941-ben született Körösfőn. A kolozsvári egyetemen végzett magyar nyelv és irodalom szakon, itt szerzett doktori fokozatot is. 1964–2007 között volt aktív oktatója a magyar nyelvészeti tanszéknek, 1990–2006 közt tanszékvezető. Egyik alapítója, jelenleg elnöke az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének, kezdeményezője és vezetője az erdélyi tehetségtámogató programnak. 2004-től az MTA külső tagja, 2007-től elnöke az MTA Kolozsvári Területi Bizottságának. Szakmai vezetője annak a kutatóáramlásnak, amelyet a többi külső régióbelihez hasonlóan 2001-ben az Akadémia Erdélyben is létrehozott, és amelynek fő feladata a hiteles előnyelvi kutatásokra alapozott nyelvi tervezés (Szabó T. Attila Nyelvi Intézet).

A legtöbb téma olyan volt, hogy emberi léptékekkel beláthatatlan volt a vége. Ezt leginkább az Erdélyi magyar szótörténeti tár és a nyelvatlaszok sorsa példázza. A tanszék, úgy tűnt, lehetetlen dolgokra vállalkozott. Akkor persze nem a lehetlenséget láttuk egyikben sem, hanem a kihívást, a felelősséget. Ami néha az oktatás, az elméleti tájékozódás rovására ment. A tágabb kitekintést, a kapcsolatépítést a fokozódó bezártság, elzártság is akadályozta. És a belterjesség, amely általánosan jellemezte és részben még jellemzi az erdélyi szakmai műhelyeket.

– Több mint húsz éves távlatból nézve, az 1989-es fordulat és az azt követő évek milyen változást hoztak az egyetemi oktatás és a magyar nyelvű tudományos élet szempontjából? Mit sikerült megvalósítani és milyen akadályozó tényezőkkel szembesültél?

– Túlságosan messzire vezetne, ha az egyetem vagy éppen a romániai magyar felsőoktatás változásait próbálnám meg számba venni. 1989 végén a korábbi két tanszék 1972-ben egyesített és egyetlen maradék-tanszéke voltunk: hét nyelvész, két irodalmár és egy finn lektor. Ez a létszámában leépített közösség választott meg tanszékvezetőnek 1990 januárjában. A változás legfőbb következménye az volt, hogy levegőhöz jutottunk: megnyílt a világ, a mozgás, a kapcsolatépítés lehetősége, kinyílt az a szűk ketrec, amelyben a tanszéket és a szak hallgatóit évtizedeken át bezárva tartották. Növelhettük a hallgatói létszámot, megújítottuk a tanszék tervét, fiatal kollégákat hívtunk meg tanítani. Négy évtizedes szünet után újra indíthattuk a képzést a néprajz szakon, az akkori vendégtanárral finn szakot szervezhettünk, és fokozatosan elindulhatott a nyelvészeti csoport megerősítése, a nemzedékváltás előkészítése. 1994-ben önállósult a magyar irodalomtudományi tanszék, 2002-ben a néprajz tanszék, magam még négy évig a magyar és általános nyelvészeti tanszék vezetője maradtam. A leépülés korábbi évtizedei után a 90-es években a meggondolatlan bővítés és az elszármított tudományos képzés kísértéseitől kellett megóvnunk magunkat. A

felelősséggel nem társuló szabadság veszélyeitől, amelyek azóta is végig kísérik a román és a romániai magyar társadalmat.

Ami saját műhelyünket illeti: az idősebbek helyére rendre beléptek a jól képzett, mozgékony fiatalok, megszűnt a belterjesség, tematikailag megújult és felfrissült a képzés és a szakmai munka, kialakult a tanítás és a kutatás tematikai összhangja. Elhárultak az ideológiai korlátok és tilalmak, és lehetővé vált például az erdélyi magyar nyelv helyzetének és mozgásának az elfogulatlan vizsgálata. A fiatal kollégák jó része jelen van a magyar és a nemzetközi mezőnyben. Noha életfeltételeik megalázóak, jól érzik magukat ebben a szakmai, emberi környezetben, ahol szándékaink szerint nem a tekintély és nem a gátlástalan ambíció, hanem a korrektség és az eredményesség határozza meg kinek-kinek a helyét. Ebben nem történt változás akkor sem, amikor hat évvel ezelőtt Szilágyi N. Sándor vette át a tanszék vezetését.

A fő akadályozó tényező az volt, hogy az egyetemen belül a magyar oktatás nem nyerte el a többségi felügyelettől független mozgásteret, nem alakíthatott olyan önálló belső intézményeket, amelyek lehetővé tették volna a költségvetési és egyéb források ésszerű felhasználását, a magyarul tanító tanárkollégák egyetemi pozícióinak jelentős erősítését, az oktatás irányainak és színvonalának biztosítását. De ez már az erdélyi magyar felsőoktatás egészét érinti, annak súlyos, megoldatlan gondjait.

– Több tanulmányban jelezted, hogy kisebbségi szellemi életünkben különös gondot jelent a kritika hiánya, a kompetenciák tiszteltetben nem tartása. Melyek a kisebbségi lét csapdái?

– Mindezt valószínűleg külön könyvben is nehéz volna kifejteni, elemezni. A látványos intézményesülés ellenére a romániai magyar közösség nem szerveződik, hanem atomizálódik, és egységesebb nem is lesz mindaddig, amíg a közértelmesség létre nem hozza az egység lehetséges alapját: a civilekből, szakmabeli-

ekből álló polgári világot. De lehet, hogy mindez csak álom, nem ebbe az irányba haladunk. Nagyfokú a bizalomhiány: a politikusok úgy gondolják, hogy az értelmiségiek távolodtak el tőlük, az értelmiségiek inkább azt tapasztalhatják, hogy a politikusok azok, akik nemcsak az értelmiségiectől, hanem a szakmai és civil szervezetektől is eltávolodtak, magasan följük emelkedtek. Többnyire ennek tulajdonítható, hogy vasárnapi győzelmeink vannak és hétköznapi vereségeink, veszteségeink. És hétköznapi jóval több van, mint vasárnapokból. Ezt jól példázza közoktatásunk helyzete.

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége idei jubileumi rendezvényén kénytelen voltam arról beszélni, mert ez a Szövetség két évtizedét is meghatározta, mennyire hiányzik a kiegyensúlyozottság. A fontos dolgoknak többnyire csak az egyik felét látjuk és vállaljuk: a szabadságot igen, az ezzel járó felelősséget nem; a jogot igen, az ezzel együtt járó kötelességet, kötelezettséget már sokkal kevésbé. Alibiként saját mulasztásainkat, rossz döntéseinket is kizárólag a többségiekre hárítjuk. Nem vállaljuk azt, hogy igenis sokan vagyunk itt Erdélyben magyarok, hanem végzettszerűen tüntetjük föl a demográfiai kevesebbséget. Elhanyagoljuk a jelent, mert el vagyunk telve a múltunktól, és félve tekintünk a jövőre. Ennek az általános helyzetnek a következménye, hogy a csúsztatásokkal és mellébeszéléssel újra hitelüket veszítik szavaink, tabuk és eufemizmusok, fennkölt üresség és hamisság kezdik elhomályosítani a magyar nyilvánosság mondatait.

A kritikát és a kompetenciát említetted. Az Akadémia Kolozsvári Területi Bizottságában valóban több ízben szóvá tettem a szakkritika hiányát, az illetékeség, a kompetencia tiszteletben tartásának fontosságát, a szakmai felelősséget és függetlenséget. A szakmai közélet részben azt tükrözi, ami a közélet egészében van. A függetlenség hiánya elsősorban annak a következménye, hogy a politika a támogatást sok esetben pórázként használja, és ez semmiképpen nem tesz jót a szakmai munkának: megoszt, sok esetben akaratlanul is szembe állít bennünket. Ez az oka annak is, csak hogy erről nem szokás beszélni, hogy a sajtó nem független.

– *Hogyan látod az erdélyi magyar nyelvhasználat jelenlegi helyzetét és jövőjét?*

– Jól tudod, hiszen egy hajóban evezünk, hogy a kolozsvári nyelvészek többsége nem azt vizsgálta elsősorban, mi történik a nyelvben, hanem, hogy mi van magával a nyelvvel. Milyen a helyzete, milyen a mozgása, milyen volt a múltja, milyen a jelene? És ezt még elméletileg sem lehet elválasztani attól, ami a beszélő emberrel, a nyelvet használó közösséggel történik, hiszen a nyelv bennük van, ők éltetik azzal, hogy használják. Az elmúlt két évtizedben több kedvező folyamat indult el: erősödött a nyelvi tudatosság, gazdagodott a nyelvi műveltség, a közéleti, szakmai színtereken és megje-

lenhetett a magyar nyelv, a mobilitásnak és a közös nyelvi mintáknak köszönhetően közeledtek egymáshoz az anyaország és a külső régiók nyelvváltozatai, egyre többen felismerik a nyelvi regionalitást, a nyelvjárások vagy akár a kétnyelvűség értékeit. Közben a környező nyelvek és az angol expanziója következtében tovább folytatódik több szinten is a magyar nyelv térvesztése. Ennek a térvesztésnek része a nyelvvesztés, a nyelvcsere is. Az is az előző, rossz emlékű század öröksége, hogy nem szűnt meg nyelvünk jogi alávetettsége a kisebbségi régiókban. A jövőt leginkább ez veszélyezteti, nem az, hogy valaki idegen szavakat is használ, hogy kifogásolható a hangképzése stb. Ezek részben velejárói a természetes emberi beszédnek, részben pedig – ha általános tünetként jelennek meg – a nyelvi műveltség hiányának vagy éppen a nyelvcsere következményei. És annak is, hogy a nyelvi mintát közvetítő professzionális beszélők, a rádiósok, a tévések, a tanárok, de még a lelkészek sem mindig állnak a helyzet magaslatán, nem tudják, milyen nagy a felelősségük, amikor a nyilvánosság előtt beszélnek. A fontos inkább az, hogy bátorítsuk a beszélőt akkor is, ha a mi megítélésünk szerint „helytelenül” beszél. Ha elbátortalanítjuk vagy fél, akkor előbb-utóbb lemond nyelvéről. Egy fiatalember szövegében olvastam nemrég, aki a moldvai magyarok körében tanít, saját tapasztalataként írta le, hogy jobban szereti a „pungamagyarokat”, mint a „purifikátorokat”.

– *Az elmúlt évtizedben mintha erősödött volna az anyanyelvi mozgalom Erdélyben. Milyen szerepe volt ebben az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének és a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetnek?*

– Nagyon remélem, hogy nemcsak „mintha” van így, hanem a valóságban is. Az AESZ két évtizede a fő szervezője, szakmai bázisa az anyanyelvi mozgalomnak, és ugyanakkor szakmai szervezete, fóruma az anyanyelv tanárainak is. A mozgalom a fiatalok beszédköréit jelenti, az anyanyelvi versenyeket olyan, látványos jelentéktelennek tűnő témában is, mint a helyesírás, az anyanyelvi táborokat, a változó színhelyű ünnepi rendezvényeket, a Sütő András nevét viselő nyelvörzés díjának átadását. Mindezt egy jubileumi kötetben tekintettük át. Az AESZ adminisztrálja a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetet is. Ez egy olyan, az MTA kezdeményezésére létrejött virtuális kutatóállomás, amely főállású kutató nélkül, pályázati támogatásokkal végzi munkáját.

A jubileumi rendezvényen, májusban Sepsiszentgyörgyön, keserűen kellett szóvá tennem azt, hogy Szövetségünk ebben az évben sem került bele sem a nemzeti szempontból kiemelt fontosságú intézmények körébe, sem azok körébe, amelyek meghívó alapon pályázhattak támogatásra. A kedvezményezettek erdélyi listája, mint közismert, 56 intézményt tartalmaz, és egy sincs közöttük, amely kifejezetten a nyelv és a nyelvhasználat, a nyelvmegtartás kérdéseivel foglalkozna. Ez

azt jelzi, hogy politikusaink is csak szimbolikusan tartják fontosnak a nyelvet, de akkor nem, amikor a vele való törődésről, szakmai munkáról van szó.

– *Mi a jelentősége a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat létrejöttének és a szóhatártalanításnak?*

– A Termini a magyar szakmai életben egyedül álló kutatóhálózat, a külső régiókban a Szabó T. Attila Nyelvi Intézettel egyidőben létrejött kutatóállomásokat fogja össze: a SZTANYI-n kívül a felvidéki Gramma Irodát, a kárpátaljai Hodinka Intézetet, az ausztriai, szlovéniai és horvátországi térséget képviselő Imre Samu Nyelvi Intézetet és külön a vajdasági szakmai műhelyt. A Termini név kettős utalású: részint arra utal, hogy tevékenységünk egyik fontos része a szavak, „terminusok” gyűjtése, részint arra, hogy a határon túli magyarság egyféle (nyelvi) védőövetet alkot Magyarország határai körül, mintegy védi az anyaországot, a „termini”, a határkövek egyfajta végvárak. Ezt a hálózatot közösen alakítottuk ki abból a kényszerhelyzetből és szükségéből kiindulva, hogy mi magunk valóságos közös intézetbe nem tömörülhetünk, noha az, amivel foglalkozunk, sok közös vonást mutat, a nyelvi gondok is hasonlóak, és ugyanaz a cél minden régióban: a nyelvmegtartás elősegítése a nyelvi tervezés eszközeivel. A Termini 15-20 olyan nyelvész szakmai munkáját fogja össze immár tizenegyedik éve, akik a kisebbségi nyelvhasználatot foglalkoznak, miközben saját régiójukban benne is élnek abban a nyelvi közegben, amelyet vizsgálunk. Az „összefogás” napi kapcsolatot jelent az interneten, közös kutatási programokat, közös kiadványokat. Az az alapprogram, amelyet említettél, a szóhatártalanítás a 20. századi nyelvi elkülönülés következményeit, főként lexikális elemeit leltározza és elemzi az ellenkező folyamat, a közelítés céljával, bárki számára hozzáférhető internetes adatbázisban (<http://ht.nyud.hu>).

– *Jelenleg min dolgozol?*

A napi munkám egyik felében levelezek, és folyamatosan részt veszek annak a három intézménynek az életében, amelynek elnökként felelőse vagyok: az MTA Kolozsvári Területi Bizottságában (www.kab.ro), az AESZ-ben (annak részeként a SZTANYI-ban is) (www.aesz.ro + www.sztanyi.ro) és a Nyilas Misi Tehetségtámogató Egyesületében (www.nyilasmisi.ro). Néhány doktori téma irányítása és ami még maradt a tanári munkámból, jóval kevesebb időt és energiát igényel. És van egy olyan munka, amelyen folyamatosan dolgozom, remélem, nem rossz ómennel amiatt, hogy az elmúlt száz évben elődeim közül négyen is tervezték, vagy bele is kezdtek, de nem tudták végbe vinni. Ez a moldvai magyar nyelv szótára.

BENŐ ATTILA

KÁNTOR LAJOS

Golyószórásban, repülő szőnyegen

„Beszélek hozzá” (Ali és Szisz)

Épp azon a napon, amikor Földes László közölni kezdi szerencsétlen cikksorozátát az *Utunkban*, Szilágyi Domokos levelet ír Marosvásárhelyről Várad Emesének, diákkori nagy szerelmének (V. M. tőle egy évvel lennebb jár a magyar szakon). Az 1958. július 10-re keltezett hosszú levél barátokról, olvasmányokról szól – nem csupán beszámoló jelleggel, hanem szokás szerint oktató-nevelő célzattal. Háromnegyed része Lászlóffy Aladárt tárgyalja, bemásolva („legyen meg nekünk”) az *Ódák a Naphoz* című, kétrészes Lászlóffy-verset. Nyilván közös ügynek tekinti az őt foglalkoztató, elemzett, további elemzésre váró költői szöveget, hiszen esztétikum, világértelmezés és szerelem szétválaszthatatlanul szöveződik egybe, következésképp ebből áll össze a Szisz-féle szerelmes levél.

„[...] Remélem, nem haragszol meg, ha addig is, amíg a Szabó Lőrincet küldhetem, leírok egy néhány igazán szép Lászlóffy Ali-verset. Székely Jánossal éppen ma beszélünk a Lászlóffy Ali-komplexumról. A szokásos bevezető szövegeken kívül (igen tehetséges stb. stb.) Jánosnak az a véleménye, hogy Ali civilben igen fukar ember lehet. Ti. minden fölbukkanó ötletet, képet – akár valóban költői, akár nem – belerak a versbe, függetlenül attól, hogy kell-e vagy sem; és tekintet nélkül arra, hogy nehezíti-e a megértést vagy sem. A fukarság éppen ebben a látszólagos bőkezűségben áll: sajnálja eldobni. Azt hiszem, ez igaz mint okozat. Az ok talán az, hogy önkényesen bánik a verssel, nem gondol arra, hogy végeredményben a vers is közlési eszköz, s mint ilyen, nem egy személyhez van kötve. A másik személy pedig, az olvasó, nem abban leli örömét, hogy kibogoz egy-egy bonyolult, túlsúlyos mondatot (már ha nem nyelvész az illető), hanem az első sík: az adott szöveg megértése után kutatja a második sík rejtett értelmét, a jelképet, a más dolgokra vonatkoztatást, amelyben a vers szépsége, lényege rejlik, s amelyre az első sík csak utal. S ha az olvasó elé akadályokat gördíték már az első sík megértésében, hogy kutasson a második után?

Még egy dolog. János szerint hiányzik a Fifi verseiből a zeneiség. Ez igaz. Az is igaz, hogy József Attila és Babits óta minden jelentősebb költő verseiből hiányzik. A dolog tehát általános. – Meginn adjam át a szót Jánosnak: »Olyan ez, mint ha lenne egy kétmotoros repülőgépem, de aszkézisből csak az egyik motort használom.« Nem tudom, így van-e csakugyan. (Szabó Lőrincet kihagyjuk ebből a dologból: az ő verseiben a gondolat ereje mindent »visz«. Illyés Gyula azt tanulja meg Szabó Lőrinctől, amit tanulni lehet: a könnyed, puritán kifejezőkészséget. A gondolatíságot nem lehet eltanulni – ez a helyes szó.) A dolog csak azon

fordul, hogy mit ért János zeneiségen. Verseinek tanúsága szerint olyasvalamit, amit Babits után időszerűtlenség csinálni. A zeneiség olyan, ami *elvont* esztétikai élvezetet nyújt (mert így van, és erre alább még visszatérek), sokszor hátrányára van a vers *érzékletes* hatásának, meggyőző erejének; annak, hogy a vers *ütni* tudjon, s ha kell, fejbe ütni. – Amire az előbb utaltam a zeneiségről szólva: durvább megfogalmazásban valami ilyesmit mond a *Varázshegy* tudóbajos olasa is: a nyelv *nem* elsősorban zeneeszköz, s a költői nyelv is csak részben az. Éppen ezért azt, hogy a nyelvi zene (a nyelv hangjaival keltett zenei hatás) klasszikus-e vagy sem (ha szabad így mondani) – mindig az *értelem dönti el*. Ugyanazon a hegedűn játszhatnak Beethoven-darabot vagy sláger-dallamot, s bizonyos tekintetben a kettő között csak mennyiségi különbség van (ti. ha anyagukat tekintem: a hangskálának ugyanazon hangjai vannak bennük, csak más csoportosításban). Egy slágerszöveg viszont lehet akármi-lyen dallamos nyelvi-ileg, mégsem klasszikus a nyelvi zenéje sem. Egy Babits-versé pl. igen.

Nem írok többet, mert félős, hogy ez is marhaság. Idemácsolok egy Fifi verset, ne veszítsd el, legyen meg nekünk, jó?

Ódák a Naphoz

*A virágok, a füvek, a fák nem tudnak
kacagni,
Még akkor sem, ha vállukon vihetnek,
Ha szoknyád szélétől lebben a levelek
tenyere,
Akkor sem, ha derekad érik sárga
és lila csókok,
Ha nyakadba nyúl a fűzek ujjja.*

*De messze mezők remegnek,
Mikor a kertnyi földre lépsz,
S a szélben átborzong megöletésed,*

*S ha pengénének a virágok,
Ha kondulhatna a hóvirág harangja,
Csengénének az ibolyák,
Egy pillanatra
Megtörpanna a száguldó ég,
Aztán – tovább!
Szilajabb száguldással taposna végig
a szél*

A szóló szirmokon.

*S mikor a kertet, az utcát, az erdőt járod,
Zengénének kelyhek kacajára, szirmok
színére
Hangszerelve, tavasztól októberig
a virágok.*

2

*Légy jó mindenkihez, édes,
Simogasd meg a kelyhek éles
Érzéketlen gerinceit*

*S a dombokat, melyek, mint
legelő állatok,
Lassan másznak az ég faláig,
Cirógasd meg a borzas, mogorva fákat,
És sajnáld a sokszor-zuhanó patakot,
Nézzed, nézzed a kék eget,
Mert úgy szereti a szemedet!
S őrizd meg a virág-szagot,
Amitől megbolydul mindig
a csend levegője,*

*Mikor hozzáér,
És születik a szél,
Aki körülleg borzongó kérelemmel,
Hogy légy jó mindenkihez, édes.
Törd a tócsák rajongó, fényes,
Rád-néző, pici szeméit.
Cirógasd meg a konokul ácsorgó fákat,
És sajnáld az önként-zuhanó patakot,
Fogd föl az esőcseppeket,
Mielőtt tóba hullnak, és tengerré
nem lehetnek.*

*Szeresd őket, mert mindenikük vagyok.
És ahányszor törődsz velük,
Annyiszor szerethetsz.*

Szerettem volna írni Neked erről a versről egyetmást, de már nincs hely. Csak ennyit egyelőre: figyeld meg, hogy mennyire ellentmond önmagának (küldök majd egy verset is, azon jobban meglátod): a vers lényeges mondanivalóját nem a furcsa, sokszor önkényes vagy értelmetlen és képtelen képek alkotják, a fölborított szörendű, nyelvtanilag nehézkes mondatszőrnyek (pl.: kelyhek kacajára, szirmok színére hangszerelt zengése a virágoknak stb.). Ami lényeges, ami igazán szép: az előkészítő rész kiteljesítése, az, ami út a második sík felé – egyszerűen, tömören, érthetően, gyönyörűen van kifejezve: Szeresd őket, mert mindenikük vagyok. És valahányszor törődsz velük, annyiszor szerethetsz. – És az egész vers ez teszi verssé.

Írjál, édes, én most befejeztem, mert elfáradtam. Majd írd meg, hogyan tetszik Neked ez a vers; még én is fogok írni róla. És írjál mindenről. Sok csók.
Sz.”

Valamivel később, december 4-én már Kolozsvárról küldi az időközben a városból, illetve a Bolyairól politikai okokból eltávolított kedvesnek: „...verselek és recenzálok, és esztétikai vitákat folytatok Lászlóffy Aladárral. Ő ugyan úgy véli, hogy belepiszkolok saját költői fészünkbe, de nekem az a véleményem, hogy a fejlődés ellentétek harca, akár fészken belül, akár kívül. Mindamellet:

*A távolság acél-karja
csillogó tenyerére vett,
s messze kinyújtott. Tipegő,
kereső mécszláng-lelkeket
formált belőlünk. Megriadt
szemmel hiába keresek
a néma hófüggönyön át.
Magunk vagyunk, és kevesek
vagyunk magunknak. Két karunk
üresen hal el, furcsa, torz
mozdulatokkal. Huzalok*

*szél-pengette hangján dalolsz,
és nézlek ezer arc mögött,
de árnyad mindenünnen elszáll –
mégis itt vagy bennem, hisz minden
jóba-rosszba csak te viszel már.”*

Vagyis versbe, szerelmi vallomásba gördül át az újabb beszámoló a költőbarátokról, mert a dolgok összefüggnek: „Magunk vagyunk, és kevesek vagyunk magunknak.”

Aladár lényegében ugyanezt érzi, éli át. Bizonyára ki lehetne keresni a Lászlóffy-hagyatékából korabeli bizonyítékokat, de abszolút hitelesként kell elfogadnunk a Szilágyi búcsúztató *De profundis* (1976. november 6.) mondatait: „Ami összeköt, úgysem szakad el most sem, csak ezerszeresen megfeszül. Álmod ezután is együtt csendesül az övével, és indulataim együtt lüktetnek ezután is vele, aki vel szabadság s szerelem fejében az életet s a szülőföldet szolgálni nekivágtunk e felé a már megígért s megérkező halál felé, mi, akik folyton együtt végezzük el a világegyetemet, de nem egyszerre.” Aztán: „Atgondolom újra meg újra, nem hogy megbéküljek, hanem hogy megnyugodjam, a csendesesen hatalmas értelem nevében: két küzdő és dolgozó évtized

tekből. Panek Zoltán anekdotázott, merült el emlékeibe „hideg tűvel”, amikor a tíz éve halott Szilágyi Domokost idéző kötet, *A költő életei* készült. Panek azt állítja, hogy Szilágyi Domokos *Sorok* című, az *Igaz Szónak* adott írása eredetileg a *Sorok egy papírsákból* címet viselte, az ő ötletét használva fel, hogy ti. Lászlóffynak könnyű, „mert évekkal ez előtt egy többhónapos rohamában előre egyfolytában megírta minden versét, ott áll egy papírsákba zsúfoltan a padláson, amikor közölni akar, csak elővesz néhányat, mindegy, milyeneket, ezért tűnik kissé összefüggéstelennek és ziláltnak a mű folyamata, és éppen ez nem zár ki némi jól észrevehető egyhangúságot, sőt a motívumok egymással gyöngé kölcsönhatásban lévő ismétlődéseit.” Panekre jellemző történet (nincs semmi belőle a *Sorokban*), valamint a folytatása is (szerelmekről, váradi utazásról); a poén egy telefonhívás Aladár lakására, utazás előtt. „A vonal másik végén idegen hang, miután mondom, hogy itt ki beszél: »Ki az a Panek?« – Mint pillanatok múlva, már Lászlóffy Aladár hangján, kiderült: Szilágyi Domokos volt. De velem akkor aztán már végképp nem lehetett beszélni. Másnap Nagyváradról – inter-

ái igazolják. Sok kortárs költőt tűzött tollhegyre – természetesen a barátját, Lászlóffy Aladárt is. *Gamma* címet adott (1969-ben) egy „Lászlóffy-versnek”. Az első szakasz:

*A görög elmék még hol se voltak,
amikor én,
Azelőtt voltam Mozart Farkas Emőd
és Strauss János
és pedagogosz Athénban, rövidnadrágos
Fiaschkók kísérelve, hogy
el ne vesszenek a történelemben.
Én már kétezerhatszáz éve
vagyok érzékeny,
és tudom, addig is gammasugár
folyik ereimben, amíg az
emberiség kikészíti bennem magát.*

(Mozart és Strauss után jönnek a „Vivaldiak”, Velence, Rembrandt, Mene Tekel – és egy gonoszkodó sor is: „Kaptam egy konkrét bolygót, hogy benépesítsem öcsök verseivel.” – Mintha Panek írta volna...)

Szisz természetesen Méliusz József nevében is írt egy „Szerelmes tragédiát” („egy volához”) – és számos komoly levelet, különböző helyszínekről Bukarestbe. Lászlóffy Aladárral itt is találkozunk. A megjelenés előtt álló első (Forrás-)kötet hírét közvetíti, és hogy készül megvásárolni a verseskönyvet, írni akar róla, aztán hogy megkapta Aladártól; 1962. április 16-án pedig, mindenféle elfoglaltsága, terve, Hervayval közös héthónapos gyermekük fejlődése, Méliusz elégiája mellett az *Utunkat* hozza szóba, itt jut eszébe: „Most Szöcs van megint az irodalmi rovatnál. Ő legalább ért hozzá, és akkor is szellemes, ha nincs igaza. Persze legtöbbször nincs. Hajdú Zoltán mondta, h. neki gyanús ez a Lászlóffy Ali, mert Szöcs elismerően írt róla, és ha Szöcs megért valakit, ott mindig baj van. No, hátha ez kivételes eset.”

Apropó, megértés. Lászlóffy Aladár Forrás-kötetében (forrás!) van egy vers – fejezetcím is lett: *Disputa egy szökökútról*. Nem tartozik (a korai versek viszonylatában sem) a legjobb Ali-művek közé, de nem véletlenül került kiemelésre: nemzedéki vitáink legelején született, egyértelműen polemikus céllal; Az útbaigazító, az egyik és a másik Kétkedő, a Helybéli, a Harmadik vándor válaszolgat egymásnak, végül a Suhanc zárja le a disputát:

*Lehet kívül furcsa.
De mindegy ki fürta
S mért raktak, mért tettek
Ilyen köfalút.*

*Nem érdemes nektek
Képe hírt vinni...
De ritka az íz.
S fiatalok is csalja
Majd és megitatja.
– Nem a kút! A víz!*

(befejező rész következik)

Arkossy István: A város felett

megszokása után utoljára beszélek hozzá, de már nem vele.” Nem a nyitott vagy a már betemetett sír mondatja ki Lászlóffy Aladárral Szilágyi Domokosról, hogy „nagyon nagy költő volt és lesz, mindnyájunk között a legnagyobb”, meg hogy „mindenképpen ott lesz ő akkor is, ahova felbuborékol majd valaha mindenikből, az ÉN halandó énekeiből az erő, hogy nagy emberi fajta-testét beküldje harcba, halálba, szerelembe”.

A kapcsolatokról, a Lászlóffy Aladár – Szilágyi Domokos összehangzásokról külön könyvet lehetne (kellene) írni – lesz még szó erről később –, most csak néhány (versen kívüli) tényyszerűségre szorítkozunk, nagyobbbrészt emlékezetből, régebben olvasottakból, szerkesztet-

urbán – mindkettőjünkkel kedélyesen elcsevegtem. (Csak jó valamire a szerelem.) Ahogyan Szilágyi Domokos mondta nekem, amikor megjelent a *Parnasszus az I. emeleten*, amelyben ama első, általam megőrzött leveléből is idéztem: »Nagy selyma maga.« Zsebkendőjével úgy takarta el talán egyik leghosszabb mosolyát, mint Szent Cecília a holdat az utolsó negyedkor – csak fénylett az, ha félig rejtetten is.”

A történet egyszerre szól Szilágyi Domokosról és Lászlóffy Aladárról – vidámabb arcukat mutatva. Akik ismerték Alit, azoknak ez a vidám arc, a heccre kész szellemesség nem meglepetés. Szisznek is volt ilyen arca. Ezt egyebek közt *A Húmor Parnasszus* paródi-

Lilike medika leveleiből

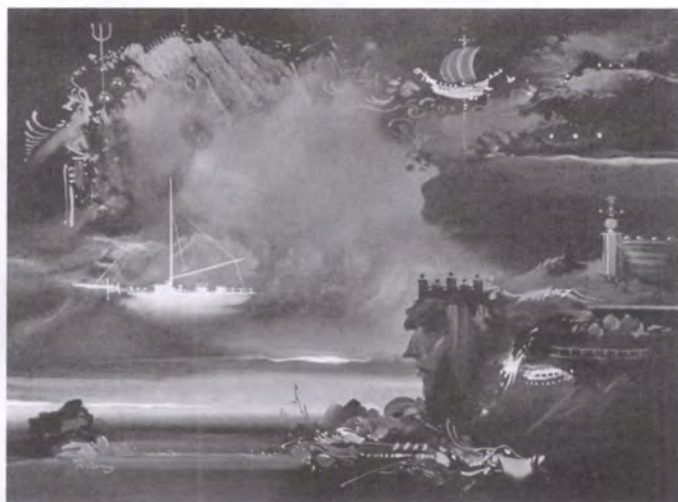
RÉSZLET

Új tanév kezdődik, dögögös, mondhatom,
 Désig le sem ültem a zsúfolt vonaton,
 az egyik szememmel figyeltem a tájat,
 a másikkal, lopva, a kis börtáskámat.
 Klinikai tantárgy lesz néhány ezévből,
 ott les majd a halál, velünk kéz a kézben.
 Sebészetből volt az első előadás,
 tárgya a fejlődés, szép téma, nem vitás,
 majd aztán bevitték a műtőbe minket,
 no, ott már nyirkosnak éreztük az inget!
 Rémdráma folyik ott, annak ki csak látja,
 forráság, éteggőz, óriási lámpa,
 orvosok, műtősök, sok fityulás nővér,
 fehér lepedők közt folyik a piros vér.
 Naponta négy helyen folyton operálnak,
 napi húsz beteget kínálnak az ágyak.
 A fiúk se bírták a bentlétet nagyon,
 én meg rosszul lettem, ahogy írva vagyok,
 én meg rosszul lettem, ahogy írva vagyok.

Drága jó Anyikám, nem kell a kenyérjegy,
visszaküldöm, hátha jó lesz az egyébhez,
tessék elcserélni valami más jegyre,
vagy húsrá, cukorra, netán „üveghegyre”,
(kiértemelte azt Anyika már régen,
egyet kiszemeltem, csak épp el nem érem),
no, szóval kenyérből van itt nekünk bőven,
nincs kiporciózva, s hely van a bendőben,
ráadásul este, ha éhünk kívánja,
haza is vihetünk, nem látja a tálka.
Vettem harminc lejért pár kapron harisnyát,
nagyon szép s divatos, csak szakad, pedig hát...!
Kérem elküldeni a hajcsavarókat,
a kékpapír-pertli kompozíciókat,
miket én csináltam, csak úgy, hippre-hoppra,
és kérek, ha lenne, száz lejt sztetoszkópra,
és kérek, ha lenne, száz lejt sztetoszkópra.

Végignéztünk tegnap egy szörnyű esetet.
Húszéves fiúval történt a baleset.
Mészároslegény volt és csontolás közben
combjába szaladt a bárd kézen-közben.
Na itt aztán nem volt nagyon idő várni,
az izmokat rögtön össze kellett varrni,
látszott, hogy a fiú elsápad, elkékül,
úgy szabták, úgy varrták, altatózás nélkül!
Ahogy vergődött ott, szegény szerencsétlen,
fogát csikorgatva, (ne fájjon, ne féljen!),
ahogy uralkodni próbált testén, lelkén
megrázott mindönket, hiába restellném.
Ordított, énekelt eszméletét veszve,
s közben szépen vágta műtőben a penge.
MSZ-be nem vettek fel, most se, más újság nincs,
nem viszem a divatot, és udvarlóm sincs,
nem viszem a divatot, és udvarlóm sincs.

*Ha eddig nem is volt, tán most lesz kis pénzünk,
akadt egy kereseti lehetőségünk,
egyik szobatarárnőnk, nem tudni, mi módon,
(utána járással, „elvtársi” alapon?)
egyik kötődeből vékony, úgynevezett
szemfelszedő tűket szerzett, vagy „szervezett”,
ezzel javíttatják, már akik jól látnak,
a gyenge, elszakadt selyemharisnyákat.*

Árkossy István: Parton

Új élet kezdődött, a „puliszka-napos”.
(Igaz, eddig se volt oly nagyon kappanos!)
A menzán két napon, reggel, délben, este
puliszka vár reánk, mellét kidülsesztve.
Reggel csak túróval, este káposztásan.
Délben még úgy-ahogy, elfekszik a tálban,
elgyengíti kissé paszuly-, krumpliceves,
aztán erőre kap, a pörköltben veres!
Nincs, kinn a városban nincs egy falat kenyér,
nem kapni azt sehol, talán csak aranyér’!
Ami igaz, igaz, azt el kell mondanom,
egy darabot adnak minden egyéb napon,
azt szépen beosztjuk, jól kikalkulálva,
este se legyen gond, mit teszünk a szánkba,
reggel megeszünk egy vékonyka szeletet.

>>>>>>>>>>>>

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

**MURÁNYI SÁNDOR
OLIVÉR**

Bikaviadal

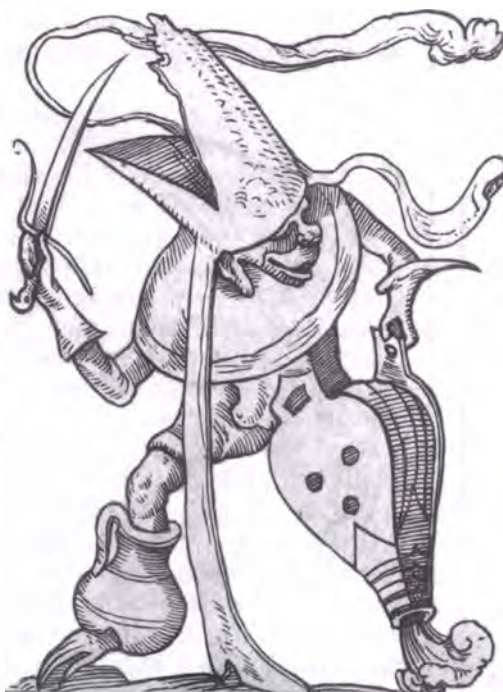
A medve pofozott. A bika döfött. Kemény küzdelem kezdődött. Csak a férfiak merészkedtek az utcára. Ásót, kapát, kaszát megragadva közeledtek a dermesztő látvány helyszínére, a Löwe utca sarkára. A nők és a gyerekek a kapuk alól leskelődtek. Stark David Mayer kántornál tartózkodott vendégként a faluban. A hír hallatán a vérben forgó szemű állatokhoz igyekezett, annál is inkább, mert a bika gazdája Mayer kántor volt, aki a kissé sántító jószágot nem akarta kihajtani reggel a csordával, hanem az itatónál hagyta. Megragadta fejszéjét, és bevágta a küzdők közé. A déli nap fénye megcsilant a repülő szerszám élén, s az célt tévesztve hullt le a porba.

– A tied! Ne öld meg! – szólt éles hangon Mayer kántorhoz Pewola néni, a nőegylet pénztárosa. – Egek! Fényes nappal ilyen... – tette hozzá halkán, mintha csak magának mondaná. Hugo, a falu nehézbeszédű harangozója és bolondja elrohant félrevern a harangot. A medve két lábra állt. Hatalmas fejét ide-oda ingatta, mintha nem tudná, kivel vegye fel a harcot, a távolabb kiáltozó emberekkel vagy a fejét leszegő bikával, amely izmaait megfeszítve merrevé vált, akár Szent Konrád templom előtti szobra. A fenyvesek ura fújtatva figyelt. Apró fekete szemei áldozatára szegződtek, mancsaiból késként meredtek előre körmei, kiegyenesedett gerince valóságos óriássá tette. A bika első lábaival kaparta a földet, majd nekirotontott a medvének, amely oldalazva próbált elmozdulni. A patás jobb szarva a barna bundás bal combját hasította fel. Világos porral keveredett a sötét vér. A medve üvöltött a fájdalomtól. A tehetetlen falusiak kikerekedett szemekkel bámulták. Az újabb döfésnél már a mackó is pofozott. Körmei a bika jobb szemébe kaptak. E pillanatban a falusiak még nagyobb ámulatára ott termett Hugo, a falu harangozója és bo-

londja. A templomkapu támasztórúdjával teljes erejéből fejbe vágta a medvét.

***

Hugo hetedik gyerekként született. Már kiskorában lenézték szótlanosága, mogorvasága miatt játszótársai. Iskolába nem járt. Munkát nem vállalt, csak a templom körül. Ahogy telt az idő, egyre több haragosa lett. Mindenki rá akarta kenni bűnét. Ártatlanul vált felelőssé a tyúklopásokért, a marhák és lovak eltűnéséért, sőt, a lányos apák is különféle híreszteléseket terjesztettek róla. Amikor Trimmel asztalos dühtől tajtékozva hirdette világgá, hogy Lucia lánya hasa Hugo miatt kezdett el nőni, a férfiak el akarták üzni a faluból a bolondot, aki az esős napok előtti éjeken zsoldárokat énekelt. A templomba menekült.

– Az Isten háza mindenkit megvéd, mátol ő a harangozó! – jelentette ki a szigorú tekintetű Roth tiszteletes úr. Hugo alacsony természetével, kopaszodó homlokával, ártatlan kék szemeivel és összekulcsolt csontos kezeivel a szertartások tartozékává vált. Különös személyétől mind a Húsvét, mind a Karácsony titokzatosabbá vált. Ott lakott a templom melletti fásszínben, kopott ruháit

az üres gyertyásládjában tartotta, lyukas bakancsa egy régi, szertartási kellekeket tároló szekrény mellett hevert. Hamarosan innen is ki akarta rakatni a presbitérium.

– Az tegye ki, aki jobbat hoz helyet-te! – harsant fel a szigorú tekintetű Roth tiszteletes úr. Hugo maradt.

***

A medve megriadt, megtántorodott az ütéstől, hátrálni kezdett, majd áttörte a kerítést, és az erdő felé rohant. A férfiak, élükön Reichert kocsmáros-sal, az összerogyott bikához siettek.

– A bolond megsegítette a falut! – kiáltotta Pewola néni.

Három nappal később Hugo feküdt ott, ahová a bika rogyott le. Arcát elöntötte a vér. A délutáni nap fényét jegenes tükrözték szemei. Az elvakult Trimmel asztalos végzett vele. A falu népe újra összegyűlt. Lux csendőrbilincsben vitte el a gyilkost. A gyerekek a halotthoz merészkedtek. A kertből szedett virágokat dobálták rá. Az asszonyok siratták, a férfiak kalapjukat levéve tisztelegtek előtte.

– Üres lett a falu! – küszködött könnyeivel Reichert kocsmáros. Hugo édesanyjánál tömeg gyülekezett. Az asszonyok elkészítették ebédjét, de ő nem evett. Csak ült ágya szélén arcát kendőjébe temetve, mialatt odakint a férfiak tűzfát vágtak neki. Ich verzeihe ihm... – suttozta. Maga előtt látta Hugót, ahogy alig pár hetesen elalszik mellén, aztán kisgyerekként szalad az udvaron. Tudta, az emberek lenézik, elmeháborodottnak tartják fiát, ezért nagyon féltette. A templom melletti fásszínbe mindennap meleg levest vitt számára. Maga elé képzelte Hugo kék szemeit. Felzokogott.

A templomban ravatalozták fel. Ilyen sem történt még a falu életében. A hívek ekkor láttak először könnyeket a szigorú tekintetű Roth tiszteletes úr szemében.

– Drága jó Testvéreim! – mondta elcsukló hangon. Szeretett harangozónk mellett a próféták, a tanárok és az írók is bolondok. Láthatjátok: velük nem sűrűbben vagyunk, hanem többen...

MÁRKUS ANDRÁS

Hajnali megjegyzés

Petrovics ó maga idélen
(elmondom ezt miként ígértem)
hiába vitte eszme étlen juttatta porba
a legjobb lesz ha most feláll dalolva
ne játsszon már tovább itt nékem
folytassa játszmáját vidéken
únja Pest és fogja más is únni
fölösleges hát tovább vadulni
rohanni pusztákon így étlen
s rámfogni hogy nem ezt ígértem
berúgtam ennyi volt s eképpen
mondhatta volna tán szerényen
kár volt rátölteni torkát felönteni
hiába firtatná nem érdem
hogy kiért tette s hogy kiért nem
Nem lesz még Önből sem kivétel
végszó csak annyi lesz: vigyék el

Hétfő esti
rémballada

Székrenyedet szörnyek lakják
Kedvesedet hívogatják
Fogva tartod nem engeded
Ígérsz fűt-fát s hogy elveszed

Ha nem veszed elvesszük mi
Nem lesz nehéz elszeretni
Szorítsd szorítsd mindhiába
Álmát hatszáz szörny vigyázza

Azt álmodtad egyszer itt van
Ott kószált az álmaidban
Jól vigyáztál fel ne ébredj
Fel sem ébredsz azt remélted

Hová tűnt az asszony innen
Felriadsz és nyoma sincsen
Kutatod a paplan alatt
Párnák közt és ablak alatt

Szekerényedet szörnyek lakják
Kedvesedet fogva tartják
Szekerényedbe hívogatnak
Kedvesed nélkül fogadnak

Három asszonyt temettél el
Jössz még három életével
Hozol hármat és cserébe
Visszakapsz majd hármat érte

Hat asszonyod tartja fogva
Hatvanhat szörny birtokolja
Hozz még hatot hogy a fattya
Azt az egyet visszaadja

4:20

*A Várnász holnapig tart
Tapsod zsebedben őrzöd
hogy túlélj ezt a vérbajt
mit más pohárba töltött
(és mondott egy köszöntőt)*

*rádszólnak kéne vért adj
és kapsz is egy pohárkát
tessék csak ott a mosdó*

*s a vágy amely reményt ad
ágyadban szertefoszló
kéjektől mentes évad*

*Eljöttem hogy reményt adj
Mondta az álmod osztó
Szép arcú, vállas örnagy*

Ott álldogálsz a kertben
Várod hogy némi érzés
Koszolja össze lelked

Várod hogy megragadjon
Egy giccses nyári alkony

(Aki eljő
Kolozsvárra...)

Aki eljő Kolozsvárra
Könnyűvérű leány várja
Akiel a szegény vándor
Eltűnhet egy éjszakára
Hogy belőle kéjt fakasszon
Abból leszen neki asszony
Asszonyában égi vágya
Teljesül egy éjszakára
S az asszonyért sem hiába
Mert egy vándor ad magára

*

*Hogyha befogad Kolozsvár
Könnyűvérű leányt lopjál
Visszalopja ő magának
Mindazt amit érte adtál*

*Tudjátok meg Kolozsváron
Véget ér a leányálom
S hogy szép lesz vagy csúnya vég-e
Megtudod ha felkerülsz a
Lilaeres lándzsavégre*

Az asszonybőr-míves

Vállalkozó vagyok.
Becsületes nevemre nem emlékszem.
Magánházbán lakom.
Egyszersmind ott van a rendelőm is.
Elhunyt és élő asszonyok kitömését vállalom.

Elérhető, sőt, mondhatni baráti áron
dolgozom.
Készítek asszonybőrből kabátot, kesztyűt,
cipőt és emléket
Asszonybőr-díványok kárpitozását
vállalom.
Végrehajtok nyúzást és gyilkolást is,
amennyiben igény van rá.
(A nyúzáshoz kiváltképp remek
felszereléssel rendelkezem).
Az asszonyi testet udvaron szárítom,
rendszerint szögre akasztva,
fa árnyékában, megóvva a naptól.
Több asszony esetén minden ötödik
nyúzása díjtalan.
Törzsvárárlói kártyával akár 15%
kedvezménnyel tömethet.
Szűzleányok, menyasszonyok
és leánygyermek nyúzása
díjtalan, ez esetben csak a
tömést kell megfizetnie.

Ápolókrémeket ajánlok meglévő
asszonybőre mellé.
Három évtizednyi tapasztalat áll mögöttem.
Munkám minőségéért több száz
asszonybőr garántál.
Vállalok bőrgondozást és gondos bőrözést.

Ötvenhárom

Ötvenháromban odébb vittünk egy sít
A segesvári vonatállomáson.
Emlékszem még jól birtam azt a kint
Sörön éltünk és olcsó dohányon

Ötvenháromban másként süített a nap
S a tél is mintha igazi lett volna
Ha jól emlékszem százötven kiló volt
a sín s mintha vállunkba hatolna

*A tizből már csak ketten maradtunk
Azon a nyáron amikor a pestis
Beköszöntött a küszöbön dalolva.
Mit mondhatnék? Elvitt azt is ezt is.*

*Ötvenháromban odébb vittünk egy sínt.
Nem kínlódva hanem csak úgy dalolva.
Daloltunk s mintha nem fájt volna semmi
S kettő hallgatott tíz helyett a szóra.*

Az elhagyott férfiak nyara

Szerelmem most már tudok aludni
Nélküled a gomolygó melegben
A szoba most már régen nem forog
Úgy mint amikor tested eltemettem
Bár nem árt néha a múltat szapulni
Utódaidat nem nehéz nevelnem
De egytől egyig utcára csaptam őket:
Kamaszokat az olvadó melegben
A reményről sem volt könnyű leszoknom
Bár jól láttam hogy egyszer sírba visz
Azt mondják hogy álmomban vigyorgok
De nem tudják hogy csak a trágyaíz
Azt mondták hogy álmodban látogatlak
Azt mondják, álmodban más vagyok
S hogy nem örülsz annak a másolatnak
Mögöttem csordában állnak másnapok
Még ez is jobb mint amit mások adnak
S fenntarthatok egy régi látszatot

BALÁZS K. ATTILA

Kiadó

történetek

rongyszőnyeg

részlet

Ez a város is olyan, mint a többi város. Személytelen, álszent és erkölcstelen, az emberek és épületek sötét masszája, utak hálója, intrikák és egymásba fonódó sor-sok súlyos egyvelege két városhatárjelző tábla közé zsúfolva. S ez az egyetlen tér-be zárt embertömeg, valami idegen erkölcs és etika tükrében mindig az individuumot akarja látni mártírként, hogy önmaga előtt is elrejtse saját végtelen sötéttségét, gonoszságát és ostobaságát.

C-nek mosolyognia kellett: mi is az erkölcs? Az erkölcs idegen, halott emberek rád erőszakolt félakarata. A város ezt nem tudta. Hallani sem akart C-ről mint individuumból, szentről vagy bármi más hasonlóról. Fekete, mozdulatlan tünő tömbként állt az időben, amelyben múlt és jövő látszólag sehol sem találkozott, csak az anyag csúszott és öregedett a pillanatok sodrában.

A múlt és a jövő az emberek agyában akaszkodik csak össze: ez a két egymásra vetített kép, amely tulajdonképpen légmentesen és örökre el van zárva egymástól. Az örökre szó súlyának hirtelen felismerése olyan néha, mint egy váratlan rúgás a szívbe. Az a perc örökre elmúlt.

Múlt és jelen találkozott néha C-ben, ha véletlenül egy régi fotó akadt a kezébe olyan emberekről, akiket szeretett, vagy akikhez ragaszkodott az idők folyamán. Egy erős borzongás után rögtön el is tette a képet, és igyekezett másfele terelni a gondolatait. Megtörténik mindenkivel ez a „hol van az a nyár”-érzés. A múlt arany-napjai, amelyek soha vissza nem térnek, szemben a jelen kétségbeesztő szürkéségével és kilátástalanságával, az élet véges-ségével, elmúlás, ősz, ilyenek. Ilyenkor érezte úgy magát, mint egy életre kelt anyagdarab, amelynek megadatott a mozgás luxusa, és amely anyagdarab mozgás közben átalakítja, átszervezi a közvetlen közelébe kerülő élő és élettelen dolgokat. Ösztönöknek nevezett erők dirigálják a mozgás irányát valami ködbe vesző iszonyú tér- és időmesszeségből, a többi csak szélbe és szembe szórt hamu. Így megy ez, míg ember van a Földön. Mindenben ott kísért az átváltozás kockázata.

– Nézd csak a várost – mondta az öreg. Nyugodtnak tűnik, mint robbantás előtti bánya.

Jobb kezével kört írt le a ködből lassan kibontakozó házak felé, melyek a lábaik alatt feküdtek. A segéd követte az öreg tekintetét. Kihalt volt minden és mozdulatlan, csak egy-egy kakas kukorékolása tör-

te meg néha a csendet. A segéd rándított egyet csókaszerű orrán.

– Azon sem lepődnek meg, ha az éjszaka leple alatt kiürült volna ez a kis por-fészek – mondta. Az a hír járta, hogy az ellenséges csapatok ma hajnalra körülszá-
rják a várost. Merre bujkál vajon az a lusta templomőr? Hé, te héltalvó! – kiáltotta, de semmi válasz nem jött a templom mellett összetákolts kis faházból. A segéd megdön-
gette az ajtót, majd belökte. Odabent fül-
ledt sötétség volt és meleg – semmi más. A kis faház üres volt.

Valamikor, elég rég, olvasott egy-szer egy könyvet, amelyben a főhős mindegyre mindenhol kimenekült. Kimenekülök – mondta a főhős. A nyo-
masztó szobából a szabadba, a fullasztó szituációkból a semmibe, a gondolathia-
nyos térbe, ahol erőltetni lehet, hogy ami történik, az tulajdonképpen nem is törté-
nik. Egy nagy fehér lepedő a világ, sta-
tikus halmaza a lehetségesnek, s abban, ami tulajdonképpen ő maga, az csak kis idő-ablakok sokasága láncként összefű-
zve. Mert cselekedetei is csak annyira es-
nek latba, mint gondolatai felpörgetett ideje: csillagsűrítvények a kozmosz egy-
hangú aknafeketéjén. Például, tegyük fel, hogy ül a zöld, izzadságtól és egyebek-

szik – politikai vonalon elintézett kúrák-ra jár, mondjuk a fővárosba, ahol egy szép nyári napon, betegsége terminális fázisá-
ban, az utcán szembe jön vele a vénasz-
szonynak álcázott Úristen. Lassan men-
nek mindketten, a vénasszony markát nyújtja, nézik egymást, majd elhaladnak egymás mellett. Az Úristen tudja, hogy felismerték, de tovább sodródnak, egyre messzebb egymástól a hőmpolygó tömeg-
ben. Déjà-vu érzés keríti hatalmába, öklével veri a fejét, hogy még ötven banit sem volt képes az öregasszony markába nyomni, aztán tehetetlenségében kime-
nekül, szalad, szalad az érzéstől, a jele-
nettől, az impotens, tehetetlen életétől, megint csak kimenekül. Még egy eredeti szófordulatot sem képes magának kitá-
lálni. Azt is regényekből kölcsönzi.

Eddig a gondolatmenet – most már megrázhatja magát. Ezekért (is) érdemes élni: gondolat-ablakokért a napok egy-
hangú semmijében. Így is lehetne számí-
tani az időt. Egységnyi idő annyi, mint két épkezláb gondolat között elherdált emberi élettartam. Végül az időt mindig mérni kell. Idő: Isteni könyörület, mely kivált az örökkévalóságból. Ez a mérhe-
tő időnk.

Néha elragadtatta egy kicsit magát, és ilyenkor hajlamos volt túl filozofikus és költői lenni, habár még középiskolás korában megtanulta, hogy nem szabad olyan szavakat még csak elgondolni sem, nemhogy leírni, mint szív, lélek, magány stb. Kerülte is igen gondosan ezeket az elcsépett, lerágott érzelmi töltettel ren-
delkező szavakat az írásaiban. Tudjuk, tudjuk.

Az öreg azt álmodta, hogy egy régi mú-
zeumban lépked, teljesen egyedül. Az ab-
lakok mögött félhomály: nappal volt vagy éjjel, már nem emlékezett, csak az épület szinte-sötétje volt az, ami körülvette. Úgy járt, hogy lábai talán a követ sem érintet-
ték, de erre fel sem figyelt különösebben, talán nem is lépkedett, hanem inkább hanyatt dőlve úszott a termeken át, méter-
nyire a föld felett, és mégis egy súly jelen-
létét érezte, amely megbénította karjait, mellkasát, egész törzsét. Mintha egy óri-
ási láthatatlan test nehezedne rá, és az egész épületre, talán az egész alvó városra. A falakon képek lógtak. Közelebb kellett mennie a sötétedő teremben, hogy jobban szemügyre vehesse őket. Minden egyes kép egyetlen szót tartalmazott, amely vastag, fekete írott betűkkel volt a vászonra fest-
ve. A szó felső része homályos volt, mintha a ködbe veszne: eltűntek a kiélezett vona-
lak, kontúrok, megszűnt a fekete és fehér kontrasztja, míg a szó alsó része, ha lehet, még feketébbre hajlott, a betűk megnyúltak, sötét masszává álltak össze a szó alatt, és különböző, torz állatra vagy emberre em-
lékeztető arcokat bontakoztattak ki, ame-
lyek a néző szemébe meredtek.

Hirtelen megszűnt a lebegés és a kőre esett. Feltápáskodott, megrázta magát és szaladni próbált. Ki innen, menekülni minél messzebbre az épülettől, a várostól,

től feketére mocskolt fotelében, és telje-
sen véletlenül az asztalon heverő tollakra
néz, majd a számítógépére, s itt hirtelen
kiesik egy másokhoz viszonyított időből
vagy valóságból, s arra gondol – míg fel-
pörög a belső idő –, hogy mennyire robba-
násszerűen fejlődik a technika: megveszi
négy száz dollárért az iPad-et, azon kezd
el írni, tehát az érintőképernyőn hú-
zni kezdi a műanyag pálcikát, hogy életre
keljenek a betűk, aztán egy idő után elfe-
lejtí azt az érzést, ahogy a tintástoll ser-
ceg a papíron, ettől a tudatos gondolatok
mögött futó érzéstől depressziós lesz, az
enyhülésért drogokat szed, cigarettázik,
immunrendszere legyengül, megbeteg-

ezeztől a képektől. De ismét a földre kellett roskadnia, a rá nehezedő súlytól mocanni sem bírt; elállt a függönyöket lengető szél, amelyet csak most vett észre, megszűnt minden: mozgás és idő – csak ő feküdt ott ébren és mozdulatlanul a festmények tekintetében.

Izzadságban ébredt, és agyát erőltetve próbált visszaemlékezni, hogy a festményeken szereplő szó mi is volt.

Néha napokig egyebet sem csinált, mint az idők során megírt, össze nem függő szövegdarabokat próbálta egymás mellé illeszteni, egy tömbbe szervezni, akár a kisgyerek a játékkockákat: a szöveg mintha utánozná gondolatai csapongását a vízszintes időben. Azt remélte, hogy a látszólag kapcsolat nélküli elemek és részletek találkoznak majd valahol a gondolatok mélystruktúráiban, s így megszűnik látszólagos magányuk. Végigtekintett szövegdarabkái rongyszőnyegén. A regény olyan, mint egy érdekes, gondolkodó ember élete. Tele van olyan kalanddal, ami túltesz bármilyen filmen, vagy kitalált történeten. A történetek itt vannak, csak ki kell nyújtani értük a kezünk.

A televíziót fantáziátlan emberek buta időöltésének tartotta. A helyi moziba ment el néha még megnézni egy-egy érdekes cím alá rejtőző filmet, a saját televízióját a szekrény tetején tartotta: ott porosodott szegény szerkezet már évek óta. Az elmélete az volt, hogy a tévének ördöge van, vagy egyenesen attól való: az emberi lustaságra épít, és kóros dependenciát okoz. Órákat el lehetne bambulni előtte. Évekkel ezelőtt, mikor rájött, hogy szabad ideje jó részét a televízió előtt tölti, és a végén még csak nem is emlékszik arra, mit nézett, eldöntötte, hogy csak a kulturális témájú műsorokat fogja nézni. Magának is elég hamar be kellett valania, hogy ez így elég unalmas. Ezzel a kudarcral megszűnt számára a definíció szerinti tévézés. Ezek után a szerkezet nagyon hamar felkerült a szekrény tetejére. Ami a híreket illeti, ott Örökkényel volt egy hullámhosszon.

Ott volt még a színház. Vagyis jobban mondva nem volt ott. A városkában helyi társulat nem működött, a potenciális vendégtársulatok pedig nagy ívben elkerülték a helyet, ki tudja, miért. C unalmában megpróbált néhány rövid, vidám jelenetet írni egy XXII. századi színház számára.

Tengerpart a háttérben, műsirályok röpködnek, műszél fúj, mely meglebbenti néha a színpad közepén álló asztal terítőjét. Az asztalon fött és sült ételek gazdagon, az illat a nézőtérre lopakodik.

Egy férfi és egy nő közeledik két oldalról a parton, a nőn hosszú ruha van, fején széles karimájú kalap, amit fognia kell, nehogy a szél lefújja. A férfi öltözeke valamivel szegényesebb, kopott szmokingot visel és keménykalapot. Kezében sétabotot lóbál.

A tenger zúg és hullámoz. A sirályok csattogtatják szárnyaikat, keringenek a kék égbolt alatt. Kiáltásaik a tenger zúgába vesznek.

A nő és a férfi egymás elé érnek. A férfi meghajol, a nő kecsesen bólint és mond valamit, de a tenger morajlása elnyom minden hangot. Most a férfi mond valamit, és széles mozdulattal a terített asztal felé int. Még mindig beszél, a színpadon mutat körbe, mosolyog, fejét ingatja, de a tenger elnyomja minden szavát. Most a nő beszél, a férfi rövid mondatokban válaszol, megemeli kalapját. A nő karon fogja a férfit, és a férfi az asztalhoz vezet, segít leülni, a nő kalapját egy szolgáló viszi ki a színpalak mögé. Kacarásza beszélget a férfi és a nő, közben csipegetnek a terített asztal-

ról. Kacarászásuk, beszédük beleolvad a tenger morajlásába. A férfi int a háta mögött időközben megjelenő szolgálónak. Az kimegy, majd egy gramofonnal tér vissza. Bekapcsolja. A férfi kiemelkedik a székből, és nevetve mesél valamit, amit a nő nagy derűltséggel fogad. Majd mindketten felállnak és táncolni kezdenek. Tánc közben is beszélgetnek, a férfi a nőt egyre közelebb húzza magához. A férfi megcsókolja a nőt. Az meglepődik, elpirul, picit tiltakozik, majd átadja magát teljesen a férfinak.

Aztán a férfi kézen fogja a nőt, és cinkos mosollyal kiszalad vele a színpadról.

A tenger morajlik tovább, csak a szolgáló áll mozdulatlanul a gramofon mellett. A sirályok bebolyongják a kékségbe vesző láthatárt.

Aztán a tenger elönti a nézőteret is.

Aztán itt van egy másik:

– Jó napot.
– Jó napot.
– Ideadná a kabátját?
– De nincs alatta semmi.
– Ahogy gondolja, kérem.
– Miért kéretett?
– Tudja, azért a tegnapi...

– Igazán semmiség, szóra sem érdemes.
– De én komolyan gondolom, hogy...
– Ugyan kérem! Mondtam, hogy semmiség.

Feláll.

– A kabátomat kérem.

– De hiszen... maga mondta...

– Kérem, uram, ahogy gondolja.

De akkor feljelentést kell tennem.

– De uram... azt mondta, nincs alatta semmi. És ide sem adta.

– Ugyan mi alatt? És mit

nem adtam oda?!

– Akarom mondani, a kabát önön van, uram.

– Akkor nem értem, miért kéretett.

– Hát tudja, uram, én igazán sajnálom, ami történt.

– És mikor történt? Nem ismerem

magát, uram.

– A tegnap.

– Lássuk csak... A tegnap

lőversenyen voltam.

– Igen, uram. A nyolcas...

– Igen, a nyolcas. És maga?

– Én a negyvenes. Kétszer az utolsó

hónapban. És a tegnap is...

– A negyvenes?! Akkor maga volt az!

Maga...

Elvörösödik. Rázni kezdi a másik

úriembert.

– Kérem... kérem... mondtam már...

igazán sajnálom...

Rázza, majd kidobja a második

emeleti erkélyről.

Az úriember szörnyethal a kövezeten.

A véreből egy nagy nyolcas rajzolódik a feje mellett.

Ült és nézte szövegei rongyszőnyegét, ezt a szétesőben levő világot, amely valahogyan saját valódi világát is tökéletesen jellemezte. A víz nem mozdult. Ha ennyire sima és rezzenéstelen a tükör, akkor bármilyen kicsi szél vagy bevágódó kavics képes óriásnak tűnő hullámokat és vihart kavarni. A mindenkorai tér központja volt ő, C, egy statikus világ, amelybe vagy amelyből egyetlen ajtó nyílt, és amelynek a küszöbét egyre kevesebbszer lépte át, még ő is, nemhogy valaki más. Elege volt a tét nélküli írásból. Az örökös otthon-kuksolásból.

Fantáziált ő már sokszor nagy utazásokról: elszökni a helyről, ami vénit, ahol érezni, hogyan vonszolja át magát rajta az idő, értékes dolgokat sodorva el belőle. Nem ő akarta megírni a tehetetlenség nagyregényét. Vagány dolog, de nem ő akart az lenni, aki halott költőkkel cimborál csupán, velük beszélget és csak tőlük tanul. Ellenállhatatlan vágyat érzett arra, hogy belebújjon egy-egy fel nem oldott történetbe, tarkón csapja és jól meg rázza a sors által megtaposott és ledorongolt főhőst, majd a homlokára üsse gumipeccsét: és **boldogan éltek, amíg meg nem haltak...**, s a csóré fenekére rajzolja tussal, hogy *Just married*. És úgy érezte, talán ez még csak nem is hollywoodi kényszerképzet.

SZŐCS ISTVÁN

Szó, szó, szó – farkas veremből hallik...

Útnak, szónak nincsen vége.

(közmondás)

Már több mint negyven esztendeje, egyik regényalakom indulatosan kikelt a mozifilmek és tévéjátékok ellen, hogy még nem laktak jól a Führer mutogatásával; pedig akkor még csak húsz-huszonöt év telt el azóta; manapság, több mint hatvanhat éve, e téren a helyzet változatlan: nincs olyan este, hogy a tévécsatornák közt bókászva, ne szúrná szemem az embert ő és valamelyik mitfahere vagy mitfűrhert. E szó különben a háborús években a magyar nyelvben is elterjedt: a mozdonyvezetőt vasutas kollegái *Führer úr!* megszólítással illették. (Más németizmusok is terjedtek ugyanannál a cégnél; például „féket kiengedni!”, *fék auf!* Szerencsére, a történelem ennek végét vetett – akkor...)

Éppen a „führer” szóban rejlő kétértelműségen tűnődtem minap, *A hammelni patkányfogó* tévéjáték kapcsán (*verführt*: elcsábít, félrevezet), amikor egy zagyva képsaláta közepén meg-megvillant a híres jelszó (amelyet közelebről, de azonos gesztusokkal is volt alkalmunk hallani): *Egy nép, egy vezér!* – „Ein Volk, ein Führer!” Hohó, álljon meg a menet, kiáltottam fel, én ezen szót esmérni vélem! *Volk!* – ez bizony nem más, mint a *falka*, a libák (ludak) de leginkább a farkasok *társas* előfordulási alakzata! A *VOLK*, azaz: „nép” mint *Falka*. Noha etimológiai szótárunk a *falat* szóból vezeti le, majd végül ezt is megtagadja, nem jellemzi a csoport – minőségét!

Ugyanis nem minden állatfaj csoportosul farkában; a ludakon kívül mindegyiknek a farkasokra mondjuk, ők is „libasorban” vonulnak, egymás nyomába lépve, szigorúan; nem nézegetni se jobbra, se balra!

A régi *Nagyszótár* megjegyzi: annyiban különbözik a *nyáj*, *gulya* stb. szavaktól, hogy nem tenyészcsoport, hanem valamilyen alkalomra összeverődött vagy összeterelt csoport: „műveleti alakulat”, „különítmény”: végrehajtási részleg. A *Nagyszótár*nak eszébe jut róla a görög *falanx* is, vagyis szorosan összezárt hadrend. Nekem viszont eszembe jutott a német *folgen*: „követni”, és a *Falke*: sólyom... agresszív madár, némi kerengés után vilámként csap le áldozatára.¹

Itt azonban szóvá teendő, hogy a nyelvekben, legalábbis látszatra, van egy nagy keresztül-kasulság (*durcheinander*). Pl. mindjárt a farkasról úgy tartják, hogy nagy lombos-lompos farka miatt kapta a nevét. Csakhogy az óind szanszkrit nyelvben is *vargas* vagy *vrkasz*; ez „mar, felfal” jelentésű. Különben is a farkáról inkább a róka nevezhető el. „Ebet szőréről, rókát farkáról megismerhetni!” Csakhogy a nyelvek, íme, kezdik összekeverni hosszúfarkú barátainkat: a „róka” jelentésű latin *vulpo* a németben *Wolf* – azaz: far-

kas. Szláv nyelvekben *vrk*,² az oroszban viszont *volk*, ami megint a *Volkra* s a *falkára* emlékeztet!

Érdekes aztán megint a latin *lupus*, vagyis a farkast jelentő szó, nemcsak azért, mert a nőstényfarkas jelentésű *lupa* a rómaiaknál „kéjhölgyet” jelentett – a Romulus és Remus gyerekeit szoptató anyafarkas, Rhea Silvia eleinte tüzes Vesta-szűz; Nimitor³ lánya; később átjásztotta gyerekeit a szociális gondozást vállaló pásztornak; ez már önmagában is hamis jellemre vall, de a lupa nyelvünkben hangalakilag meglepő társítást kínál: *lopó!* Nem a boriváshoz való eszközről van szó; mit csinál farkas a kert alatt? Hogyan mozog? – Bizony, hogy: *lopakodik!*

Jó félévszázada nagy hideg, havas télben Szervátiusz Jenő szobrászművésszel Diósadról tartottunk kifelé, a vasút irányába. Amikor a falu szélén felértünk a domb gerincére, ötven-hatvan méterrel alattunk egy furcsán ide-oda szaladgáló nyulat vettünk észre. Aztán megpillantottuk a bokrok között lopakodó két nagy farkast is; egyre szűkülő köröket írtak le. Gyere, kergessük el a farkasokat!... szólalt meg a szobrász... Te csak menj, Jenő bácsi, én majd innét fentről erkölcsileg támogatlak!... Végül is persze, a két farkas, vicsorgás, vadulás nélkül, mintegy késsel és villával hozzálátott a nyúlambulám elfogyasztásához, miközben *loppal* minket is szemmel tartottak. Amikor Jenő bácsi arra felé hajított egy jégrögöt, felkapták a pecsenye maradékait és a bokrok közt tovább lopakodtak.

Bizony, a *lop*, a szokásos mássalhangzó csereberékkel a *rop*-(*rapio*)-*rab*-ló szavakhoz is elvezet. A *tolvaj* ragadozás az összekeverhetőségig azonos a rókánál s a farkasnál, nemcsak a lompos nagy farkuk. És van még egy közös vonásuk:

lib azonos volna a *lup*(us)-szal. Írtam volt már, hogy a magyarban is meg kellett ennek lennie: a *Csongor és Tündében* az egyik ördögfiókat így gúnyolják: *Vén libic, te bélevő!* Ez semmiképpen sem vonatkoztatható az ugyancsak a *libuc*-nak is nevezett *bibic* madárkára!

Sajátságos az is, hogy a gyanús, a tisztességet meglopó műveletekre figyelmeztető közmondások ugyancsak felváltva emlegetik a farkast és a rókát: *Farkas jár a kert alatt és Róka van a kertben!*

Éppen ezért befejezésül énekeljük el a bájos csuvas gyerekdalt:

Ugorj, Bodri, szaladj, Bodri,
róka van a kertben,
messzire villog, messzire látszik,
szőre bozontos, rótt,
menj oda bátran, szedjed a lábad,
űzd a vadonba őt.

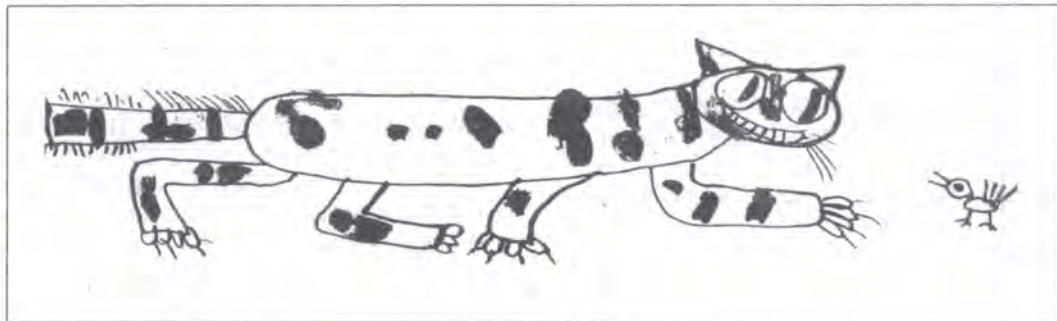
Jegyzetek

¹*Falkon*-nak, azaz sólyomnak egy löveg típus is neveztek; egyes országokban a „héjárak”, azaz nagyon harcias katonatisztekre is mondták.

²A *vrk* szóból ered a mesebeli szörny, a *virkolács*, a farkasember neve is, sőt a *prikulics* is. Mások a *markolábot* is belőle származtatják, de az a nép képzeletében amolyan bagoly küllemű madárszörny (marka: láb; lásd a *Csongorban* Mirigyét: „lába kéz és keze láb.”) Különben a Holdat is harapdálja.

³Sajátságos folyamatosság: pl. Marosvásárhelyen a prostituált-félének négyféle kategóriája volt, úm. bárcás, úri, nádi és *ordas* k...a. Legelőbb a „bárcás” és az „úri” tűnt le; a legrokonszenvesebb fajtájával, a *nádival* a ’970-es nagy árvíz végzett: folyószabályozás címen szétűlték a partokat, letarolták a nádasokat és fűzeseket. Később kispolgári környezetben a *színiseket* (színiakadémista lányokat), őstermelő rétegekben az *egyetemista* lányokat helyettesítették be a kategóriákba; az „ordas” változatlanul a kertek alatt kullog; állítólag az „úriak” is visszatértek... A *Nimitor* nevet, vogul nyelven *Numi Tarem* (mennyei Teremtő) egyesek a *Nimród* névvel vetik egybe.

⁴A farkaskaland után bementünk Zilahon egy házba; a szobrász az özvegyvel egy nemrég elhunyt személy sírkövének faragásáról

Lugos Sándor: Párbeszéd

a „muzikalitás!” A farkas találta fel a horrorisztikus háttérzenét: téli alkonyatok után kint a határban gyakran – *orgonál!*... „Kiafalubaa a bí-róóó-óóó?” A róka, mint közismert, a sajtot tartó hollót dalolásra buzdító, dicsőítő áriázással akarja átverni...

A legérdekesebb azonban az, hogy a szumírok az énekeseket *rókának* nevezték: *lib*-nek, a kórusvezetőt pedig főrókának: *palib*-nek! Az egyetemes szótörténet szerint, ha lenne ilyesmi, ez a

tárgyalni átment a belső szobába, én a gyászoló anyával kint beszélgettem; ámultam vettem észre a falon két nem nagy, de csodálatosan szép, arany háttérű ikont. Honnét?... Úgy szoktuk mondani, ajándékba kaptuk... Később mellékesen azt is megkérdeztem: A kedves fia volt a háborúban, a fronton, Ukrajnában?... Volt bizony, szegény. – Nagyon izgattak az ikonok, hosszabb idő múltán is. Visszaautaztam Zilahra, de már a ház sem volt meg; a képeknek senki hírét se hallotta; úgy eltűntek, mint Fadrusz turulmadara... Mindig későn kapcsolok. És milyen rosszul!

SEBESTYÉN MIHÁLY

A születés misztériuma

Küszteni Baba esküvőjén, amelyet az Aranymálkó vendéglőben tartottak, Csirke Miczu és bandája muzsikált. Természetesen, teszem hozzá késedelem nélkül, ugyanis Koldusváron, ebben a jelentős mézelvei településen, minden fontos és felelős ember Csirke Miczuval muzsikáltatott magának, illetve a jelenlevő ámulók tömegeinek, akik szájtátva és nem egyszer fülborzongva hallgatták a tökéletes összhangot, ájulatba ejtő tökély csúcshangját bontották ki a mézelvei szelid éjszakákon.

Mindez természetesen keveset jelent azok számára, akik csak távolról hallgatták Csirke Miczuék pompás telivér játékát, de talán többet mond az, ha felfedhetem múltjukat is, hiszen mit ér az ember múlt nélkül, olyan, mint kalapács nyél nélkül vagy az alszeg a felszeg nélkül. Ez utóbbi magának Csirke Miczunak a szájából hangzott el egy zártkörű rendezvényen. Sajnos ez volt az egyetlen feljegyzett (megőrződött) bölcsesség, ugyanis utóbb hiába nyaggatták a zenekar tagjait, hogy emlékezzenek, mi egyéb bölcsességgel ajándékozta meg a világot Miczu, a zenekari tagok, a banda brácsása vagy hegedűse, a cimbalmos és a kisdobos, semmi olyanra nem emlékezett, ami feljegyzésre méltó lett volna, különben is elküldték a nyaggatásokat az anyjuk zivataros hónaljhajlatába, hagyják már a fenébe Miczu istenítését, hiszen nélkülük az a zseniális pancser még a serkepusztai sörpumpa-fesztiválra sem jutott volna el.

Bármily pancser volt, jegyezzük meg Csirke Miczu védelmére, ámbátor aligha szorul a mi védelmünkre, hiszen igazi született tehetség és életművész volt a maga hímnemében, azért csak sikerült kijuttatnia a bandát kapcsolati tőkéjének segítségével a san-sebastiani tavaszi tekevilág bajnokságra, ahol Szeghegyi Margit néni a kilencedik lett, majd váratlanul az első nyolc helyezett teljesítményét kétségbe kellett vonni, ugyanis Csirke Miczu sasszemének köszönhetően, akinek elég volt a kottából feltekintenie, miközben folyt a verseny és a banda a kísérezését szolgáltatta, hogy a tekegolyók csattanása ne legyen olyan idegborzoló, mondom, elég volt egy pillantást vetni a versenyzőkre, hogy meglássa, azonnal doppingvizsgálat alá kell vetni valamennyit. A doppingbizottság vezetője Csirke Miczu unokatestvére, egy svájci hangszerkereskedő és kábszerszakértő, név szerint Puyu Mammi (Locarno), engedett a javaslatnak és valamennyi jobban helyezett véreben/vizeletében behatóbb vizsgálat nyomán felfedezték az anabolikus, mi több, a parabolikus szteroidokat is, és csak Csirke Miczu kö-

nyörgésének engedve nem tiltották őket a további versenyzéstől, nem zárták ki mindahányukat a nemzetközi demokratikus tekeszövetségből, csupán egy év és hét hónapra függesztették fel játékjogukat, éppen annyi időre, amíg Szeghegyi Margit néni felkészült és megnyerte a locarnói 10 ezer dolláros összdíjazású tornát...

A mézelvei tekeszövetség, maga is demokratikus lábakon állva, ha nem térdenállva, köszönte meg Miczunak, amit a hazai versenyzőért Margit néniért tett, és kitüntette a sportérdemrend cserépfokozatával. De mit ért az egész, ha a mézelvei szövetség elnöke rohadtul elfogult volt egy bizonyos, önök előtt sem ismeretlen szempontból, nem volt hajlandó kiejteni, leírni Csirke Miczu nevét a maga teljes szépségében, és a dicsoklevélre úgy vezette rá Miczunk nevét, hogy *Mița*

Arkossy István: Hegyeim

Circului, ami persze egyenlő volt az ügy és főszereplője áldozatos munkájának totális megcsúfolásával. (Azok számára, akik nem értenék az utalást, eláruljuk, hogy a diplomára rávezetett név az ún. beszélőnevek kategóriájába sorolandó és közönségesen azt jelenti, hogy a CIRKUSZ MACSKÁJA.) Hát ezt érdemelte, kérdezték felháborodottan Koldusvár lakói, mikor értesültek az eseményről, majd legörbült szájjal legyintettek, mondván, így van ez, mivelünk koldusváriakkal mindenütt vígan ki lehet cseszni, mi csak ennyire vagyunk menők Mézelve sportkormányzata előtt, s már bánták, hogy elődeik oly lelkesen csatlakoztak egykor a Mézelvei Államszövetséghez, holott annak idején létezett egy mozgékony, makacs kis csoport, mely Koldusvár autonómiája mellett kardoskodott, sőt Csirke Miczu egyik őse, Puyu Mammi nagyapja a teljes elszakadás híve volt. Minthogy azonban különvéleménye nem talált a

maga korábban meghallgatásra, a süket és elvakult fülek tulajdonosai ellen úgy tiltakozott, hogy ő szakadt el egymaga Mézelvétől és Koldusvártól, kitelepedett Locarnoba, ahol előbb cigányzenész volt, majd amikor megszédte magát, hangszerkereskedést nyitott, cimbalmokat, hegedűket, brácsanyirettyűket és tiroli glockenspielt árult kövér haszonnal.

De túl messzire csatangoltunk el Küszteni Baba esküvőjétől, noha az is megér néhány sort. Hősnőnk (igenis, vállalhatjuk!) Handocka Mirkónak nyújtotta kezét, sőt kinyújtotta kezét Mirkó után, aki akkor a Palack F.C.-ben focizott. Már amikor nem volt a Kecse- és Juhsajtüzem főmérnöke. Könnyen belátható: a sajtüzem nem alakíthatott csapatot, mert akkoriban csak nők dolgoztak az üzemben a két mester és az igazgatótanács kivételével, és Koldusvár abban is fölöttébb maradnak bizonyult, hogy mindennemű vezetőszerpet megtagadott a nőktől még a közösség legalacsonyabb polcain is. Nem volt ezért semmi harag, csak a nők tagadták meg férjeiktől, hogy fiúgyereket szüljenek. Emlegethetnék biológiai csodát, genetikai rendellenesség, vagy bármi mást, holott ehhez sokkal inkább a lélektant, jobban mondva az emberi természet rejtelmét kellene megidéznünk, amennyiben sikerül. A nők keservesen élhették meg ösztön szinten mellőzöttségüket, de nem volt fórum, melyhez panaszaikkal fordulhattak volna. Sem újság, sem bíróság, sem érdekvédelmi szervezet, mely csatázhatott volna egyenjósításukért.

Különbben is ekkortájt került a közvélemény homlokterébe Szeghegyi Margit és Csirke Miczu esete, noha egyik a másikat nem ismerte, nem voltak rokonai viszonyban, nem laktak még egy városban sem. Szeghegyi Margit gájsági lakos volt, ahol a nők is rajthoz állhattak, ahol egyenlő esélyekkel vehettek részt bármilyen túlekedésben, nekik is jutott libacomb. Sőt még Európa bajnoki cím is, mint láttuk, Csirke Miczu ébersége folytán. Kérdezték is eleget Csirke Miczut idehaza barátai, te csávó, hogyan vettéd észre, hogy azok be vannak löve? Egyszerű, válaszolta Miczu, amint pillogtak, ahogy rendellenesen csillogott a szemük, az olyan volt, mint amikor a parabolaantenna teljes napfényben hunyorog, s erről eszembe jutott, hátha bedrogoztak, felfokozták a teljesítményt, egyszerre tíz fát is leüthetnek se perc alatt zsinórban, ami nem természetes, ez adta az ötletet a feljelentéshez, meg a csuda nagy szerencse, hogy a dopping-komité elnöke rokonyom.

De nem csak ez történt. Az újság részletesen kitergette a Csirke Miczu hősiességét, és akadt a tudósításban egy mondat, amely nem csupán az ultrakonzervatívok felháborodását váltotta ki, de a nők csodálatát is: „és mindezt egy is-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>> folytatás a 13. oldalról

meretlen hölgyért tette, gáláns lovagként, igaz hazafiként”, fogalmazott a tudósítás szerzője, maga Csirke Miczu Csergezőn Almár álnéven. De ezt senki sem tudta Koldusváron. Méltán hívják cirkuszi macskának, mondták a Nemzeti Vaskalap-egyesület rozsdakeverői, ám-bátor őt hívták továbbra is, hogy muzsikáljon esküvőiken, temetéseik után a bú-toron, születés- és névnapokon, a rendes évi kanmurikon és ünnepi Vaskalap-avatásokon. Annyit azért meg kell jegyeznünk dicséretükre, hogy mindig el tudták választani az általuk képviselt közéleti álláspontot a muzsika élvezetétől.

Cs. Miczu mindenesetre azonnal a fegyelem középpontjába került, megosztva a köz- és magánvélekedését, a családokat és nemzedékeket.

Küszteni Baba azt mondta Michelffy Aliz divatszalonjában egy délelőtti 11-kor, jó hangosan mondta a gombostűkkel a szájában csak mormogni tudó varrónőjének, tudod, Aliz drágám, alakítanunk kellene egy női klubot, nem kellene hagyunk magunkat terrorizálni ennyi totykos rozsdás bilitől. A véletlenül (!!!) ott leselkedő Berczik Amália szikvízkihordó azonnal felkapta az ötletet (ő ugyanis nem ötletet, hanem az elvászott munkaköpenye helyett szeretett volna egy nejlon vízhatlanított kezeslábast vásárolni a Michelffy-szalomban, mert megengedhetette magának), és valahány házba becsengetett, sürgősen a ház asszonyával akart beszélni, a cseléd beengedte, mert azt hitte, elmaradtak a bérleti előfizetéssel, de odabenn a szalomban Amália elmondta, mit javasolt Küszteni Baba, a város legelegánsabb hajadonja. A felvetés néhány hét alatt megfogant, szárba szökkenett és hamvazószerdától számított negyedik csütörtökön megalakult a Femina klub. A Vaskalap főmunkatársa gúnyos hangú hírben számolt be a Femina klubról, kifogásolta a választott név idegen hangzását, libasztatóhoz hasonlította közéletiségüket.

Ismeretlen tettesek harmadnap agyonkövezték a főmunkatársat, kinek temetésére még a saját felesége sem ment el, így végül is mély férfirészvét mellett földelték el, és hónapokig nem kellett öntözni a hantot a sok rajtaesett köpet okán.

A sajnálatos esettől látszólag függetlenül egy másik esemény is elősegítette azt a tényt, hogy a nők nem születtek fiúkat egy időtől fogva Koldusváron. A Mézelvei Állami Protokoll Hivatal országszerte végigutaztatta Kim Jermilova szovjet szinte-úrhajósnot. Jermilova volt ugyanis Tyereskova váltótársa már a szemipalatyinszki csőkuporgató kombinátban is, egyszerre emelték ki mindkettőjüket a termelésből, küldték őket táborba Komszomolszkaja Csúszdára, majd a kozlodui úrbázisra kiképzés céljából, és csak a vakvéletlennek köszönhetően esett a

sorsoláskor Tyereskovára a választás. Jermilova előtt azonban, mint általában a szovjet nők körében, ismeretlen volt a polgári irigység: saját sikerének tekintette társnője kozmoszröptét és úgy turnézott világ- és Európa-szerte, mint aki maga is ott száguldozott volna a kék derengésű gömb körül a hírnév és csodálat roppályáján.

Jermilova sokszemközt találkozott a Femina Klub tagjaival. Tekintve, hogy már csak Csirke Miczu tudott oroszul (mondjátok, melyik európai nyelvet nem beszélte Ő?), zenésznünk is meghívást kapott a klubba, ahol pontosan tolmácsolta Jermilova szavait, aki elnyomott koldusvári társnőit arra biztatta, ne tűrjék tovább másodrangú helyzetüket, tegyenek valamit, fogjanak össze, büntessék a férfiakat azzal, ami a legjobban fájhat nekik. Nem mondta ki szó szerint durva egyszerűséggel, mit kell tenniük, nem mutatott rá ujjal a követendő célra, rábízta asszonytársai bölcs megérzésére a valóráváltás mikéntjét. Az asszonyok határozathozatal nélkül osztak szét és szinte egyszerre jöttek rá a megoldásra, mintha csoda szállta volna meg Koldusvár jövődjének méhét: nem fiúk, hanem csakis lányok fogantak meg, a terhességi ellenőrzéseken a kíváncsi férfiaknak a szülésznő-gyógyász és röntgenszakorvosok elárulták, hogy a jövődj apukáknak lányuk fog születni, semmit sem lehet ellene tenni, még nem jött el a tudomány azon ideje, midőn befolyásolni lehetne a születendő gyerek nemét, szemének színét, kudarcainak fokát.

Csirke Miczunak csupán annyi szerepe volt, hogy egy ízben meghívottként a mézelvei külügyminisztérium itthon marasztott tagjainak muzsikált a december 30-i prémiumosztó ünnepségen, ott hallott Jermilova meghívásáról, azonnal felíratta Koldusvárt is a meglátogatandó települések névjegyzékébe, betétette az úttitervbe, ám-bátor, mint a külügyminiszterhelyettes megígérte a brácsásnak, Koldusvár nem is volt benne az eredeti útvonalban.

A helyzet visszasságára hamar ráébredt a város. Nem fogytak a kék, fiús bébikelengyék, sem a születésnapra kapható focilabdák, az iskolák több mellékhelyiséget voltak kénytelenek építeni, tekintve a lányok felfázékonyosságára, a munkahelyekről gyermeknevelés vagy gyermekápolás címén egyre több nő hiányzott egyre sokasodó napokkal, akadozott a sajt- és kecsketúró, valamint a téstatermelés, az üzletekbe mind több férfi volt kénytelen beállni a pult mögé vagy beülni a pénztárba, a tipikus női munkahelyek helyettesítésért kiáltottak, a kávéházakban már csak a megrögzött alkoholisták és rapcsos aggregények ögyelegtek, nem volt elegendő játékosutánpótlás, annál több volt a pompom-görlségre jelentkező, tömve voltak a fodrászüzletek, egymásután kellett kiadni a gyermekfodrászati iparengendélyeket, elsorvadtak

a fiúosztályok, nőtt a szintiszta lányosztályok száma, a periódusos rendszer hallatán nem Mengyelejevre gondoltak az emberek, hanem a különféle szárnyasbetétekre, ugyanez volt a helyzet a bankbetétek és a női intimszerek összetéveszthetőségét illetően is, nem is szólva arról a perspektíváról, mely már a műkedvelő kultúrát fenyegette: féltő volt, hogy a hagyományos és bajszos férfiszerepeket is nők fogják játszani a *Megnótázunk Mézelve* országos népfesztivál döntőjén...

Csirke Miczu várt. Esténként egykedvűen elballagott a Fényesbe, ahol állandó munkahelye volt, lebaselta a szokott repertoárt, amelyre atesztálva volt Dusa Tarján elvtárs által az évi cigánymuzsikusi vizsgán, de egyetlen kívánságot sem teljesített, bárhogyan ragasztották a százásokat magas, értelmet sugárzó homlokára. Csupán akkor engedett szigorából, ha egy apa elhozta feleségét a Fényesbe, hogy megünnepeljék első... ötödik leánygyermekük születését.

A koldusvári férfiak, higgyenek nekem, uraim, vannak annyira büszkék és rátartiak, mint bárki más. Ismerik a góg és az erély vegytiszta és vegyített párlatait, ismerik a gyöngédség és szigor illanó olajait, a szerelem és vad gyűlölet mákonyát egyaránt. Nem vitás. De azok csupán a szokás közösen kimélyített lövészárkaiban, hétköznapi viszonyok között hatályosak, hatékony, fogyasztható, adható és kapható szerek, alkalmak, ha nem is egyenlő mértékben. Nincs patikamérleg, melyen pontosan ki lehetne mérni az érzelmeiket. Talán fölösleges is lenne.

Olyan dolog történt, amelyre nincs hiteles följegyzés, de rengeteg ember esküszik, hogy megtörtént természetesen a város egy másik távoli negyedében, soha sem közvetlen közelünkben történnek az efféle rendkívüli dolgok, valahogy mindig a rutinnegyedbe születünk, költözünk be, ám-bátor az is lehet, hogy a hírbehozás természetrajzához tartozik az afféle eset, mely szerint – ha hihetünk a szófiabeszédnek – egyes férjek térdre estek, könyörgőre fogták, úgy esdekeltek asszonyuknak, hogy szüljön már végre egészséges fiúgyermeket. Már a kívánság indokát sem merték merttel folytatni, nem voltak érveik, ha csak az nem, hogy szerették volna az ősi szép neveiket továbbörökíteni, hogy a család ne essen áldozatul mindenféle ghánai, mianmári bevándorló selypegésnek, fulladással kiejtendő névnek, nyelvficamos szörnyűségnek. Meg kell értenünk, féltették az olyan neveket, amelyek a család egykori foglalkozására, származási helyére, tulajdonságaira, sőt még az ősök testi hibáira is utaltak. De ez sem volt fontos igazán, csak végre srácok rúgják a bőrt a grundon, a kocsiúton, a hátsóudvaron, a panellrengetegben, vagy igazi gyepen. Kinek mondanák el az apák a hódítás titkait, kit világosítsanak fel,

férfiasság egyszerűséggel nevezve meg az utódnemzés nagy talányát?

Volt, aki kétségbeesésében levelet írt a télapónak, a golyáknak, a Jóistennek, akik azonban, tudjuk, nem hallgatnak a felnőttekre, csupán a gyerekek óhaját teljesítik néhanapján. Mások elzarándokoltak az ismert tévégenetikushoz, csudaszeres javasasszonyokhoz, a Mádi Izraelitához címzett csodatevő Placenta-bárban itták le magukat a sárga földig, kívánságleveléket csempészték különféle világhírű résekbe vagy *bocca di veritákba*. Nem egy férfi bízva önnön erejében, erőszakot követett el nején, életpárján, de az semmit sem használt, csupán a házasság futott zátonyra. Rengeteg dolga volt az agykurkászoknak, akik nem tudtak, nem adhattak tanácsot. Egyre csak lányok váltak ki a homályból, léptek ki a remény fénykoszorúiból, sírtak fel színjeles abgarral a szülészetben, szülőotthonokban, lánymenhelyeken, javítóintézetekben, megtermékenyítő állomásokon. A lombikokra lánynevek kerültek.

A helyzettel foglalkozott a Mézelvei Minisztertanács, a Demográfia Intézet, az ENSZ kékszakos mentőalakulatai, tárgyalóbiztost is küldtek ki, néhány volt főtitkár a fogát szíva vállalkozott a misszióra, de a koldusvári asszonyok körberöhögték, kifigurázták, átnézték felettük és lesöpörték vállukról félszeg kezdeményezéseiket, megtaposták szimbolikusan és valóságosan is. A felkért neves külföldi gyógyászok bármelyik terhes nőt vizsgálták meg, kénytelenek voltak belátni, hogy odabenn a biztonságos anyaméhben egészséges leánymagzat vágyik világrajönni, de nem kellett hozzá különösebb szaktudás, hogy a rugdalózások számából és erősségéből következtetni lehessen az újszülött nemére.

Ebben az áldatlan, egyoldalú válsághelyzetben minden szem Küsztendi Babára szegeződött. Baba akkoriban a sajtógyárban volt minőségi ellenőr és fülíg szerelmes a főmérnökbe, Handocka Mirkóba, aki csak nemrég került a gyárba és Koldusvárra, korábban egy hegymegetti sajtupanzióban pengetett értelmes húrokat. Ideérkezve természetesen ő is értesült az eseményről és rengeteg főtörést okozott az a helyzet, hogy a gyárban folyton akadozott a termelés a sok gyermekgondozási szabadságolás miatt, vagy mert az asszonyoknak sikerült kiharcolniuk, hogy csak heti harmincnegy órányi munkaidőben foglalkoz-

tassák őket 40 órás heti bér ellenében. Ezenkívül minden második vasárnapon a savóügyeletet egyik éjjeliőrnek kellett 24 órán át vállalnia, hogy az asszonyok kislányaikat felkészíthessék a jövőben anyai teendőre. Hiszen ha nem születnek fiúk, akkor majd férjhez mennek mindenféle máshonnanakhoz, s ezzel végtére is a település elnéptelenedéséhez járulnak hozzá nem csekély és végzetes mértékben.

Ezt a távlati közeljövőképet vázolta fel a főmérnök és oldalán szentségtörő módon felbukkanó Küsztendi Baba a Vaskalaposok Társasága márciusi összejövetelén. Tartozunk az igazságnak annyival, hogy az összejövetelre csupán Handocka főmérnök urat hívták meg, de ő gondolt egy nagyot és szemtelenül hagyományrombolót, és magával vitte Küsztendi Babát is. A klub portása sehogy sem akarta beengedni Babát, ide nem jöhetnek bé fehércselédek, fűtatott, prűszkölt, sőt tettelegességre is

a fiaink nemzőképességével, potenciáljával van baj, hanem ezt úgy tessék felfogni, mint Isten kifürkészhetetlen akaratának végkifejletét, végrehajtási folyamatát. Nem mi befolyásoltuk a természetet a teremtetést, biztosíthatom Önöket.

Mégis, mit kellene tenni, hogy a dolgok megváltozzanak, kérdezte vak-tában a legvaskosabb Kalapkirály. Odabenn ugyanis félhomály uralkodott, a templomőrök alabárdján alig villogott a gyertyafény, a Dél világossága.

Egyszerű, pofonegyszerű. Vegyenek bennünket emberszámba. Nem azt mondom, férfiszámba, mert ki is vágyunk közülnk férfivá lenni? Csupán fogadják el, hogy a világ kétpolólusú, hogy mi is itt vagyunk, nélkülünk a világ nem működik, végtére is, mi hoztuk önöket is világra...

De, akarta valamelyik pécélagyú ellenvetni, ahhoz a bizonyos aktushoz mink is hozzá kellettünk. Esélye sem

volt elmondani, ugyanis a Baba szájából elhangzó egyszerű igazság láthatóan letaglózta a páholytagokat. Ők valami sokkal kevésbé fájdalmas pótmegoldásra gondoltak. Odavetnek majd valami csekély alamizsnát, megengedik a nőknek, hogy ők szegjék meg a családi kenyeret estelente, vagy azok is lehetnek vezető pedagógusok a gyengeelméjűek ápolójában vezetőszáron, átengednek egy szót a templomi énekkarban, szabaddá teszik a terítőhímzés privilégiumát, megengedik nekik, hogy oltárterítőt hímezzenek jövő húsvétra...

Mégis mire gondoltak azonnali megoldásként, kedves Baba kisasszony? Küsztendi Babát addig sehogy sem szólították meg, kerülték a neki címzett közvetlen szavakat, általában mellette beszéltek el, leginkább sóvár himlegeltetés dobta közmérlegre minden porcikáját, nőiességét.

Áttörés. Valamivel több fény szűrődött át a behúzott spaletták ellenére. Ott, ahol a férfiasság oltára volt sejthető, ott most felderengett látomásszerűen a koldusvári címer, amelyben az álló vitéz arcát egy nőstényoroszlán törölgeti.

Alakítsunk hamarjában egy női focicsapatot, s az egyik alpolgármesteri állás a legközelebbi helyhatósági választások alkalmával legyen a miénk, javasolta, de hangja elfulladt a sírástól. Hiába, mégiscsak nő volt, érzékeny és óvnivalóan törekeny.

Nem sokkal ezután, mondják, Küsztendi Baba végre világrahozta évek óta az első fiúgyermeket Koldusváron.

Árkossy István: Az utolsó kapu

ragadtatta magát, de Handocka főmérnökben emberére akadt. Nem hiába rúgta a lasztit a Palack FC-ben, az üvegviasszaváltók kemény társaságában. Egyetlen jól irányzott büntetővel a pacákot a földre küldte, majd Babát könnyedén átszöktette a heverő portásteremen, egyenest benn voltak az ülésteremben. Páholyszerű kiképzése is azt sugallta, hogy odabenn „sötét üzelmek, kisdud fűtykösímádat és seggrepacsik folynak érdemi munka helyett”. (Az eseményről tollbamondott jegyzőkönyv alapján.)

Küsztendi Baba azonnal magához ragadta a szót: Mit gondolnak, uraim, miért bünteti önöket a természet csupa leánygyermekkel? Megnyugtatom, nem

SERESTÉLY ZALÁN

„Kell, hogy valami hangfűrtbe fogja a húst”

Veszélyes – de legalábbis kockázatos – anyagból „szoborta” legutóbbi verseskötetét Csehy Zoltán. A *Kalligram* Kiadó gondozásában 2010-ben megjelent *Homokvihar* című könyv maga a homokóra fegyelmességébe, kimérttségébe rendezett örvénylés.

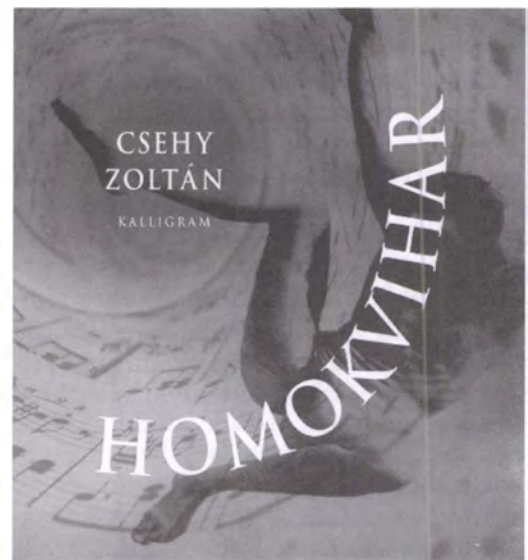
A homoknak egyszerre belső immanenciája a rendezettség, a szemcsék homokórában történő öngyilkosságainak sora, a térfogatvesztés, majd az újbóli elvegyülés és kiterjesztettség pulzálásának reflektált dinamikája, illetve a féktelen, örvénylő rendezetlenség, a topográfia öntörvényű újrendezése. Bármilyen alakot öltön, természetének bármilyen hiposztázisában leledzen, a homok sajátja, hogy szemcséi hasonulnak egymáshoz, a térben történő folytonos elmozdulások lecsiszolják alkotóelemeinek egyedi jellegét. A rendezetlenségtől rendezettségig feszülő skálán ugyanakkor a véletlen olyannyira természetes és szükségszerű, mint a hangyák időnkénti szagösvényről való eltévelyedése az új táplálékforrás fellelésében. A rendszerből kizuhanó homokszemcsék (a könyv pedig világosan mutatja: ilyenek vagyunk mi magunk is: „Mi nem is létezőnk, / a rendszeren kívül állunk”) – történetek, karakterek – megismételhetőségükben és folytonos megisméltetésük mellett is egyediek, mert azokká teszik őket a magukra hagyottság nagyító perspektívái.

Legalapvetőbb, ám ebben a formájában mindvégig lappangó kérdése Csehy kötetének: miként viszonyul egymáshoz a homok és az idő? Mit jelent az időnek a homok, illetve fordítva. „A hősök természete ilyen, belépnek a történetbe, / elvonszolják a nők húsát a vágóhídra, az / árnyas barlangokig, a körüldongott / lugasokig, / a szobortalan hátsó szobákig, / a terméketlen temetőig, / aztán pár ko-reografálatlan dugás közben kiötlök / a kulisszákat, / és átlátszó meséiket rábízák a gyengéd homokra, / kéjsóvár szélre” (204.) – a homok képlekeny, felveszi a testet, történetek, mozdulatok íveit, de valamiképpen rögzíti is azokat. Minél több történet ivódik be a homokszemcsék emlékezetébe, annál lecsiszoltabbá, heterogénebbé és jellegtelenebbé válnak. Az egyedi történetek úgy vésődnek bele a homokba, hogy annak egyes szemcséit teljesen feloldják az általánosban. A homok önmagában nem idő, jóllehet, az a test, mely láthatóvá teszi, megszólaltatja az időt. „A sokszorosán üregek testű isten / (régie regék mondják) / végül átszelte az erdőt, / átkelt az Amazonason, / s hagyta, játsszon a szél a testén, / s míg ki-be bújócskázott / a zene, minden mozdulata, bár komikus volt picit, / tiszteletet parancsolt” (35.) – a test önmagában nem zene – ahogyan a homok sem idő –, azonban A Philip Glass-Konstans I. sorai szépen mutatják: a zene egyrészt azáltal szólal meg, hogy a test fiziológiailag már eleve alkalmas e megszólalásra (áthatol üregein a

szél), másrészt pedig épp e test szándéka in múlik, hogy meg akarja-e szólaltatni e fiziológiailag kódolt zenei immanenciát, hiszen csak akkor szólal meg, ha térben elmozdul, s üregeit ezáltal átjárja a levegő. A *Homokvihar* szilánkjai kiszélesítik ezt az élményt: az idő nem homok, a test nem zene, az idő viszont homok, a test pedig önmagában is zene, amennyiben hajlandók vagyunk felülírni a testes forma és testetlen, anyagiatlan lényegiség paradigmáját. A testetlen kéz gondolata, mely orgonasípként szólaltatja meg az emberi lényeket, valamelyest be is azonosítja az imént említett paradigma egyik lehetséges forrását, illetve felveti a fordíthatóság kérdését: „A jezsuiták többször is látták, / de elhazudták a látványt, és / furcsa dolgokat tanítottak róla, / hogy az ember olykor orgonasípnak képzelet magát és / hagyja, zenéljen rajta a láthatatlan ujj, / melyhez nem kell, hogy szükségképpen test is tartozzon, / vagy akár egy markánsabb kéz” (36.). A jezsuiták kulturális fordítása csak első látásra ártatlan, hiszen külön világokba utalja a megszólaltatott testet, illetve a megszólaló entitást, megbontva ezzel az egységet. S hogy a látványretorika, a kifacsart mimézis hatása mily mértékben meghatározó, tanúskodjanak a kötet újabb sorai: „voltál már Heliogabalus lakomáin? / Ahol mi ültünk, drámaköltők, mímák, talpnyalók / az asztalokra viaszból, fából, ércből, üvegből, / agyagból, kőből, márványból, szurokból / megformált ételek kerültek fel, alakra épp olyanok, / mint a császár étkei, de mind utánzat, műtárgy, / látogat! Volt sok festett asztal is. / Innunk is kellett ám a sok fogás után, / sőt kezdet mostunk, lányos rabszolgafiúk hajába / töröltük kezünket, hálálkodtunk mindenért Ceresnek, / s Herculesre, gyomrunkat még nem csaptuk el így soha” (169.).

A szerző időnként, ha kell, felboncolja a testet, hogy megmutassa, a zene abban lakozik: „Az állat még ott feküdt, / a szadisztikus rituálé melegében, / a torkát az imént metszették el egy többszörösen / összetett szó határán. / Még élt, s kibugygyant belein zenélt a szél” (137.); „Ahogy a döglött hal / húsa halad a gyomor felé / és beépül a testbe, / – a dallamív mi mást követhetne? –” (55.).

Hasonlóan markáns téma a fordítás kérdése: „J. B. akkortájt minden ételhez dallamot képzelt, / s minden dallamhoz ételt. (...) J. B. nem igazán játszott hangszereken, inkább evett, / és ódon szakácskönyveket olvasott / képtelen partitúrák helyett, s ez, tagadhatatlanul / csibész bájta adott melankolikus alkatának, / mármint hogy enni járt az operába, / és zenét hallgatni menzára, vendéglőbe” (99.) Berryman viszont benntartotta a zenét: lényét belülről járta át a zenére váltott étel és a táplálékra váltott muzsika. Mihelyt azonban kísérletet teszünk e lényünk alapvető térbeliségéből – anatómiánkból, fiziológiánkból – fakadó zene

exteriorizálására, máris a kör kvadráturájánál tartunk: „Hogyan is olvasom ezt a szöveget, mit hoz ki belőlem, ha / hanggá teszem és minden hangot tárgygyá teszek és lesz oldaluk, peremük” (30.); „Három napja csónakázom a mocsárban, / és huszonötödikén hányingeres / utálkozás fog el, / ha csak a kezemet a zongorára teszem: / mintha az ujjaim mindörökké / ott maradnának a billentyűkön, / s csak azt játszhatnák, amit már régóta kitaláltam, / amikor még hozzájuk tartoztam tenyértől felfelé is (...) inkább az evezők, mélyebb és kilátástalanabb dallamba visznek, / egy béka húros belsejébe, ez ám a színházterem” (50.) – panaszkodik Puccini. Mi marad hát? Egy mesterségesen komponált homokvihar zenei rendezettség, mely beleoldódik a szükségszerűen ütemes végtelen ciklikusságba: egy homokóra ismételt átfordítása: „Vég egy szobrásznőt, / aki éjjelente a Cseppfolyós Báránynévű / punk zenekarban dobol, / és lehetőleg hívják Janet Hayakawanak, / és bonyolítsd úgy az életét, / hogy legyen mit visszafolyatni a / stilizált homokóra / mindenkor alás térfelébe, az üveges idő / aljába is” (109.). A hangok, a történetek átkelnek a megsemmisülés magányos hídján, hogy ismét térfogatot nyerjenek, majd ugyanez újra és újra. A gondolat mintha Simone Weil visszhangozná: „Az embernek saját megsemmisülését kell átélnie ahhoz, hogy eljusson az igazságig, hosszan kell időznie a végső, teljes megaláztatás állapotában.”

A szerzői utasítások, a dramaturg reflexív, már-már ördögi omniprezenciája korántsem idegen a *Homokvihar* légkörétől. „M. lehetne persze Eurüdiké is, akit Orpheusz (a kis Mino) / vezet viszza a történetbe, kiengesztelve Hádészt (II. Gyula), de / a tragikus véghez egyértelműen tiszta nemek kellenek / a fügefalevél alatt is” (29.). A történeti lényeken, időn és téren átfolyó szerepek mozgósítása és aktiválása talán a kötet egyik legnagyobb invenciója, ugyanis e szerepek – áthatva az idő üreges testét – megszólaltatják és anyagivá írják az időt, miközben maguk is az idő homokjából valók, pusztá lenyomatok, eredeti nélkül.

Csehy Zoltán: *Homokvihar*. Kalligram Kiadó, 2010.

Képen kívül a valóság szerelmese

A 90 éve született Pier Paolo Pasoliniról

KINEMATOGRAF

A Pier Paolo Pasolini magyar fordításban másodikként megjelent regényéről szóló recenzió végén találtam erre az ujjongó mondatra: „Pasolini polihisztor, már magyarul is.” E sokakra sokak által használt szóval kapcsolatban azonban fenntartásaim vannak, persze csak úgy, ahogy az a szavak csodálatos életébe illik. Pasolini esetében korántsem azt vonom kétségbe, hogy a *polihisztor* lényege és hangsúlya ne lenne igaz fantasztikusan színes életművére, csupán erről a tizenegyjegyű betűsorral gondolom – Esterházy segítségével – azt, hogy „ha egy szót bepizskoltak, vagyis pizskos fráterek elhasználtak, akkor ez a használat is hozzá tartozik a szóhoz”.¹ A *polihisztor* jelentésére való tekintettel, legyen inkább: elitista pózban megporosodott. Ebből tovább lépve viszont nagyon is jogos és felteendő kérdés az, hogy volt-e, van-e esélye annak, hogy Pasolini sokszorosan dimenzionált, szellemi és művészi életműve magyar közegben is ismertté váljon. Igazán nem szeretném a fent idézett (kétségtelenül jóhiszemű) mondatot tovább fricskázni, de a második magyar fordítás után ki-

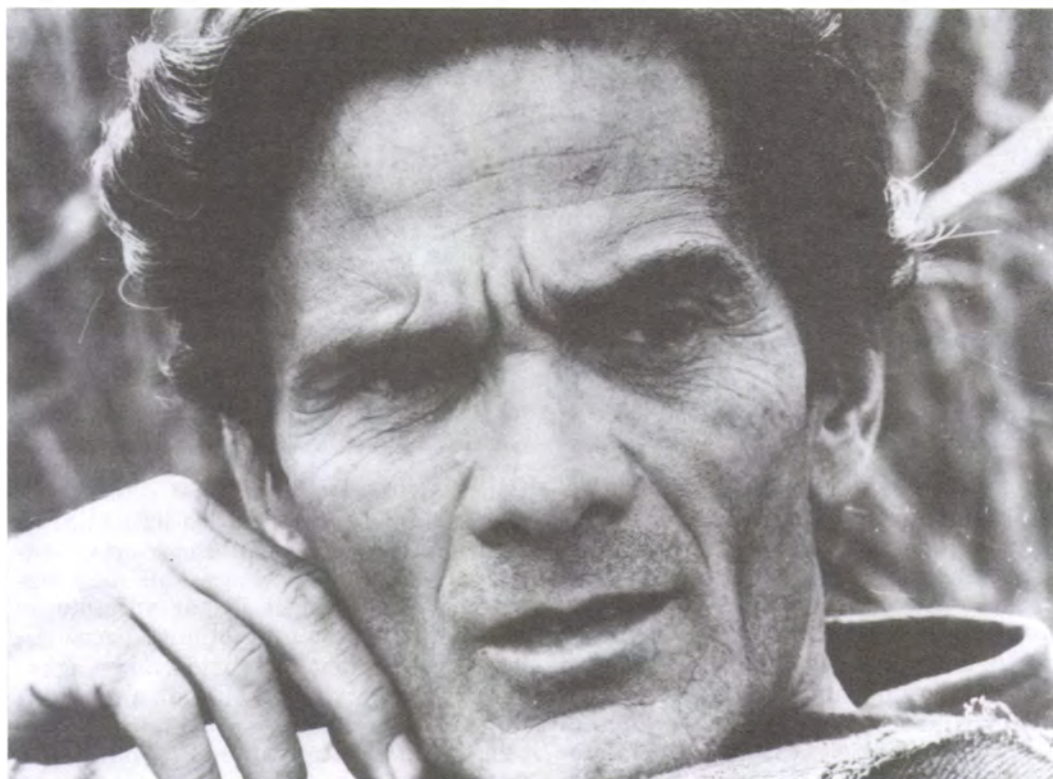
rendezi meg – Godard-hoz hasonlóan tapasztalat nélkül és azonnali sikerrel – *A csőrő* (*Accattone*) című első filmjét 1961-ben. Mindeközben a regény, vers, dráma, film, filmforgatókönyv, festészet, filmelmélet és -szemiotika, valamint nyelvészet területén lendülettel alkot és folyamatosan publikál.

Időközben kultúrtörténeti közhelyisé lett, hogy Pasolini nagyrészt mindenhol, így magyar nyelvterületen is, csak filmrendezőként ismert és elismert. Filmjeinek magyar recepciója a '70-es években indult be a *Filmvilág*, *Filmkultúra*, *Nagyvilág* és részben a *Színház* folyóiratok hasábjain, de főleg a '80-90-es évektől vált jelentőssé és hangossá. Ezzel párhuzamosan töredékekben ugyan jelentek meg próza- és versfordítások, de – a már emlegetett esélyeknél maradva – a kultúrtörténeti közhely még a Pasolini halála utáni harminc évben is tartotta magát irritáló, tétlen igazságként. Mindez az utóbbi öt évben változott meg igazán, amikor elsőként *Eretnek empirizmus* (*Empirismo eretico*, 1972) című gyűjteményes tanulmány- és esszé-

Ezeregyéjszaka virágai) forgatókönyvének fordítása és kiadása.

Gyakran használja forgatókönyveiben a *képen kívül* (*k. k.*) írói-rendezői jelölést arra a képi technikára, amikor az elkészítendő filmben beszélő szereplő/narrátor nem jelenik meg a mozgóképen, kívülről beszél, csak a hangját hallani. Ha a „képen kívül” szerkezetet kérdéssé formáljuk, váltogatva az egyik-másik szóra eső hangsúlyt, érdekes és sokféle ágazó terelőútra találunk, ami Pasolini filmes, irodalmi és teoretikus univerzumába visz. Hogy mi van a képen kívül, arra már némileg választ adtunk: egy rendező, aki mindig maga írja forgatókönyveit. Bár még az sem nyugtázható, hogy rendezőként is mindig képen kívül maradt, gyakran hozta képbe magát egy-egy cameoszerepben (pl. *Dekameron*, *Oidipusz király* c. filmjeiben). A rendező Pasoliniról e szövegben kissé áttűnik a világítólámpa fénye, de nem halványul el túlságosan ahhoz, hogy vele együtt tudjon képbe kerülni egy másik Pasolini, aki teoretikus, regény- és forgatókönyvíró. Ezzel a hangsúly-átemeléssel most visszafelé haladva, a film felől térképezhetjük fel azt az elméleti és irodalmi háttér-szágot, amelyből Pasolini filmjei (ha már adja magát a hasonlat, ne hallgassuk el: filmes botrányai) szubverzív hatással, mélyen tudtak táplálkozni. Így a *képen*, azaz a filmen kívül adott lesz számunkra a betű – a regény, tanulmány, esszé és forgatókönyv.

Alain Badiou *A század* című könyve az első világháború és a rendszerváltozások antropológiai fordulója között eltelt korszak sajátos számbavételében a *valóság iránti szenvedélyt* nevezi meg a század politikai és művészeti tendenciáit meghatározó gondolkodásmódként, olyan alkotásokban, eseményekben kutatva fel ezt, melyekben a század saját magáról vallott gondolatait örökíti meg. Badiou sajátos leltárában csak pár mondat erejéig kap helyet Pasolini (a kereszténységgel szoros dialektikában alkotó költőként Oszip Mandelstam és Paul Claudel mellett említi a nevét), de ismerve írói, rendezői és teoretikusi elveit, a század alkotói között joggal tekinthetjük őt is a *valóság szerelmese* nének. Cáfolatai ellenére vált hiedelemmé az is, hogy az irodalmi tevékenységét kísérő szerényebb érdeklődés miatt fordult a film felé, ám *Az avantgárd vége* című esszéjében kiderül ennek igazi oka: „a filmre volt szükségem ahhoz, hogy megértsek egy végtelenül egyszerű dolgot, amit egyetlen irodalmár sem tud. Hogy a valóság önkifejező; és hogy az irodalom nem egyéb, mint egy arra szolgáló eszköz, hogy a valóság kifejeződését nyersen általa akkor, amikor fizikai mivoltában éppen nincs jelen. Vagyis a költészet nem más, mint felidézés, és ami számít, az a felidézett valóság, amely önmaga szól az olvasóhoz, miképpen magától szól a rendezőhöz is”.² Pasolini a filmet a va-

kiáltani, hogy Pasolini már magyarul is polihisztor, már-már sértésszámba megy, amikor olyan alkotóról beszélünk, aki – jobb szó híján – azért érdemelné meg ezt az ujjongó felmagasztaltatást, mert mindössze három évtizedes munkássága alatt vérző, reneszánsz teljességet tükröző szellemi és művészi életművet hozott létre. 1942-ben jelenik meg első verseskötete *Poesie a Casarsa* címen, majd az '50-es évek végéig számtalan regényt, drámát és verseskötetet jelentet meg. 1953-tól kezd forgatókönyvet írni, a legtöbbet Mauro Molognini, Federico Fellini és Bernardo Bertolucci számára, s csak ezt követően

kötete jelent meg 2007-ben, majd ezt követte a Kalligram kiadó 2008-ban induló Pasolini-életműsorozata, melyben *Amadomio* és *Tisztátalan cselekedetek* (2008) című két kisregénye, *Ucakölykök* (2009) című regénye, *Forgatókönyvek I. Mamma Róma, Máté evangéliuma, Médeia* (2010) címen gyűjteményes forgatókönyv-kötete és *Egy erőszakos élet* (2011) című regénye jelent meg magyar fordításban. Előkészületben van még *Korom vallása* című verseskötetének, *Petrolia* című regényének és a *Forgatókönyvek 2., Az Élet trilógiája* címen ismert három film (*Dekameron*, *Canterbury mesék*, *Az*

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>> folytatás a 17. oldalról

lóság természetes szemiológiájának tartotta, a valóság önabrázolásának, amely egyben nyelv is, a valóság fenomenológiájára figyelmet irányító jelrendszer.

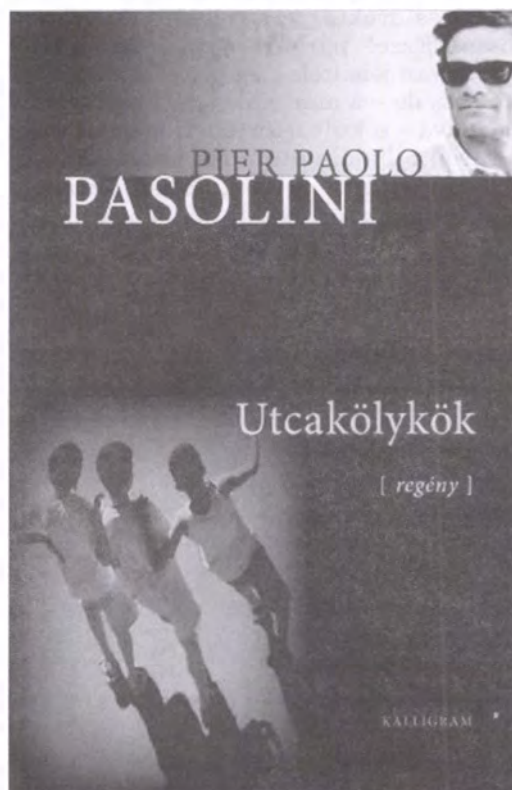
Eretnek empirizmus című kötetében, a nyelv-irodalom-film hármában nemcsak elméleti, kutatói munkájának tengelyét írja le, hanem azt a tudományközi viszonyegységet is, melyben Pasolini egymástól szinte szétválaszthatatlanul tudott az egyes területek jelenségeiről gondolkodni. Ez a kötet lett a három fontos terület – Pasolini alkotói alapvetéseihez szabott – elveinek és eszközeinek tételes megfogalmazása: a nemzeti nyelv és dialektusok kérdése, a szabad függő beszéd filmes és irodalmi megvalósulásai, a forgatókönyv dinamikus struktúrájának képi-nyelvi működése, a költői film, a poétikai eszménnyé váló kontamináció; mindez áthatva az elvei alkotórészévé váló karakán társadalmi-szociális tudatossággal. Eretnek empirizmusában is ott van a „valósághoz tapadás”, mely eretnek módon forgat fel és vet el minden dogmává merevült ideológiát.

Pasolini forgatókönyveit a film és az irodalom közti kapcsolat konkrét megnyilvánulásaként kapjuk, egy olyan elvárással együtt, ami szerkezetük sajátos dinamizmusát adja. Számos alkalommal kihangsúlyozza, hogy a struktúra másik struktúrává, vagyis a szöveg filmmé levési szándékát csak az olvasó speciális együttműködése valósíthatja meg, kvázi „*azt, hogy a betűjelben alapvetően vizuális jelet lásson, tehát képekben gondolkodva hozza létre a fejében azt a filmet, amelyre a forgatókönyv mint elkészítendő műre utal*”.³ Az irodalmi műfajoktól függetlenített forgatókönyvi forma így válik teljesen autonóm struktúrává.

Amado mio és *Tisztátalan cselekedetek* (*Amado mio – Atti impuri*, 1982) című, önéletrajzinak mondott regényei az éppen felfedezett fiúszerelem elementáris meg tapasztalását meséli el a közösségi konvencióktól is védett fiatalkori boldogságból való kiűzetés pillanatáig. Naplójában, a *Vörös füzetek*ben rögzített két kisregénye 1947-50 között keletkezett, de csak halála után hét évvel jelenhettek meg. Bár a homoszexualitását nyíltan vállaló Pasolini későbbi filmjeiben és írásában gyakrabban kényszerül a konvenciók figyelembevételére, mint ezekben a korábbi, fiatalosan kitarulkozó életrajzi regényekben, mégis szinte rezignáns és bűnbánó az a hang, melyet Pasolini e két művet prezentáló előszóban megüt. Bevallása szerint regényeit szándékosan tette dekadens hangulatúakká. A két főszereplő, Desiderio és Paolo története által teszi fel a kérdést: hogy van-e erő hozzá és szükséges-e küzdeni ilyen szerelem ellen, s ha a szerelmi lángolás talán még semmisé teheti a bűnt, mivel igazolja magát a szerelem akkor, ha már csak az érzékiség maradt. A két regény és előszava abban erősíti meg, hogy szerzője még mindig nem tud szabadulni azoktól az aggályoktól, amiket ebben a két fiúban él újra. Mindannyian az apai és isteni tekintet elől bujdosnak, s még önmaguk elfogadá-

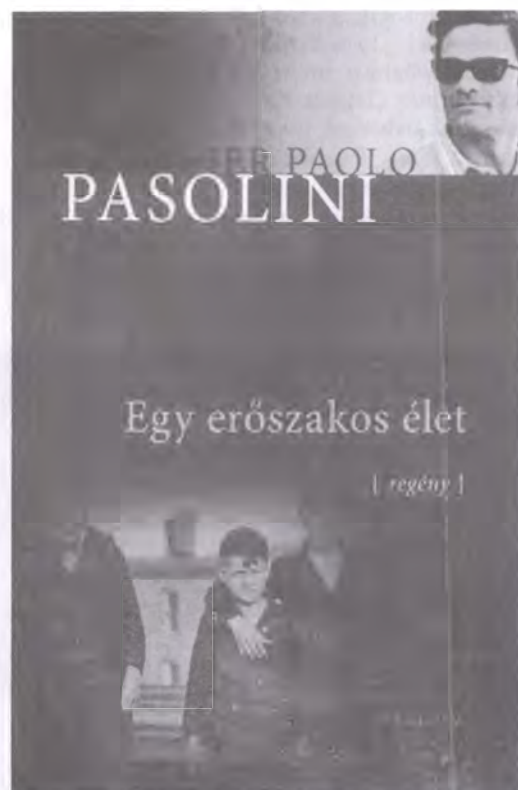
sa arán megszerzett szabadságuk is könnyen alakul egyfajta mazochizmussá.

Utcakölykök (Ragazzi di vita, 1955) és *Egy erőszakos élet* (Una vita violenta, 1959) című regényei abban az időszakban keletkeznek, amikor Pasolini kispolgárból római, értelmiségi íróvá lesz, de mindeközben évekig tanulja a római dialektust, hogy szereplőit minél hitelesebben szólaltathassa meg. Pasolini alsóbb nyelvrétegekben tett kalandozása eszköze lett annak, hogy szereplői mindig valóságukhoz híven, saját nyelvjárásuk és szókincsük szerint beszélnek, a polgári köznyelvet ugyanis „irodalmi használatra” teljesen alkalmatlannak tartotta. Pasolininál a szociolektusok és dialektusok szabad függő beszéd általi beemelése több mint nyelvi-poétikai eljárás, a polgári író így veszi tudomásul és ismeri el az övétől különböző valóságok létezését.

Regényeiben és filmjeiben a már emlegetett, eszménnyé váló társadalmi-szociális elkötelezettség is ekkor nyeri a leghangsúlyosabb poétikai kifejeződést: Pasolini a római, külvárosi plebsz balladáit írja meg és viszi vászonra. Az *Utcakölykök* és az *Egy erőszakos élet* története irodalmi szinten teljesen szinkrón azzal a tematikával, szimbolikával és epikai ívvel, ami a két regény megjelenését követően induló rendezői karrierje első nagy filmjeit, *A csórót* és a *Mamma Rómát* is kitermeli. Magyarul is olvasható két nagyregénye „Pasolini csórói”-ról szól, utcagyerekekről, lumpenprolikról, stricikről és prostikról, s mindannyiuk közösnek mondható vágyáról, a társadalmi felemelkedésről. A menekülés határozza meg azt az epikai ívet, amely legtöbbször a főszereplő halálával zárul. Sokak szerint Pasolini ilyen témájú regényei azért lehettek sikeresek, mert egy teljesen más Róma, szükségszerűen egy teljesen más színezetű élet arcát mutatták meg éppen akkor, amikor a második világháború utáni olasz neorealista filmgyártás dokumentarista szemlélete volt a meghatározó. A regények

igazságához talán szorosabban hozzátartozik az, hogy a szegénynegyedek történeteit olyan szociológiai érzékkel és költőiséggel rajzolja meg, hogy a szereplők frívól bája és megátalkodottsága ellenére sem ad okot moralizálásra. Ellenkezőleg, bukásuk előtt a földi pokolban élő durvaképzű szépfiúk mindig megigazulnak, halálukkor Pasolini a szenvedés és megtisztulás epikus-szimbolikus mozzanatát iktatja be egy mindvégig érzékeltetett krisztusi analógia katartikus-katatónikus képeiben. Ezek a képek az exkrementális profánban mutatják meg a szakrálist. Pasolini humanizmusa „a világ nemteleneit és megvetettjeit választotta ki magának az Isten, és semmiket, hogy a valamiket megsemmisítse”⁴ ígértét váltja valóra. A Tommasók, Ricettók, Ettorék lesznek a földi pokol mindennapi kamasz-krisztusai.

Remélem, nem veszi tehát kötözködésnek az idézett sor írója, ha az eddigi és ezután jövő pompás fordításokkal is számolva mondom azt, hogy kell még legalább egy évtized és jó pár vállalkozás ahhoz, hogy Pasolini életműve egész súlyával és minden dimenziójával, magyarul tudja bizonyítani az alkotó nagyszerű tehetségét, s e szöveg írójának fenntartásai okafogyottá váljanak. Maradjunk annyiban, hogy egy helyzetjelentésnek itt kell véget érnie.

KISS ERNŐ CSONGOR

Jegyzetek

¹ESTERHAZY Péter, *A szavak csodálatos életéből*. [online: http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/ESTERHAZY/esterhazy00484_kv.html; kiemelés az eredetiben]

²P. P. PASOLINI, *Az avantgárd vége*, ford. LUKÁCSI Margit = P. P. P., *Eretnek empirizmus*, Bp., Osiris, 2007, 174. [kiemelés az eredetiben]

³P. P. PASOLINI, *A forgatókönyv mint „másik struktúra felé törekvő struktúra”*, ford. SZAVAI János = P. P. P., *Eretnek empirizmus*, Bp., Osiris, 2007, 238. [kiemelés az eredetiben]

⁴1 Kor 1,28.

KÓDEX –

[...] Kodály könyvtárában Mórícznak nem kevesebb, mint huszonegy kötete található, ezek egy részét az írótól kapta, más részét vásárolta, harmadik része mint akadémikusi illetménypéldány került a birtokába. Legkorábbi Móríc-műve a *Hét krajcár* 1910-es 2. kiadása. A kötet 5. oldalán, fiatalkori kézírásával láthatók a muzsikusz névbetűi; ez az írásmód tanúsítja, hogy Kodály már a megjelenés éveiben felfigyelt Móríc munkájára. Megszerezte a *Kárpáti vihar* 1915-ös kiadását is. Ezt időben a *Pacsirtaszó* című három-felvonásos színmű követi: az első Móríc-könyv Kodály könyvtárában a zeneszerzőnek szóló dedikációval. Szövege: *Kodály Zoltánnak / szeretettel / Móríc Zs 1 1917. szept. 14.*

Erről az ajánlásról, erről a műről részletesebben kell szólnunk: a *Pacsirtaszó* ugyanis az író és a zeneszerző első és egyetlen megvalósult közös munkája, a dedikáció kelte pedig a mű bemutatójának napja a Nemzeti Színházban.

Nem tudjuk pontosan, hogy személyesen mikor-hol találkoztak először. Kapcsolatuknak első ismert dokumentuma Móríc 1917. július 7-i, alkalmasint küldönccel küldött levele Kodályhoz (Kodály Archivum). Fesztes mondatai arról tanúskodnak, hogy korábban, ha egyáltalán, éppen csak ismerték egymást, a levél *aznapi* találkozóra hívja a zeneszerzőt:

Igen tisztelt Uram: nagyon szeretnék Önnel találkozni. Nem tudom Reinitz Béla beszélt-e már Önnek arról, hogy nagyon meg akarom kérni, vállalja el egy darabom fő jelenetének zenei megcsinálását. Népjelenet, népdal s muzsika s mégis lehet talán valamit kezdeni vele. Ha készsége van erre, s nincs egyéb dolga, legyen oly jó, ma délután 3–4 óra közt a Szabadság kávéházban találkozzunk. Ha ez lehetetlen volna, tessék ugyanakkor telefonálni oda nekem. Szíves és meleg üdvözléssel kész híve Móríc Zs

Különös, hogy a zeneszerző, előadó és zenekritikus Reinitz, kinek be nem bizonyítható közvetítői szerepét Kodály és Ady esetében csak feltételezni merhettük, kétségtelen egyengetője volt Móríc és Kodály közeledésének. Alkalmasint ő, a tanácsköztársaság későbbi zenei direktóriumának híresen tisztekező vezetője, szemelte ki vagy ajánlotta Kodályt a *Pacsirtaszó* zeneszerzőjéül. (Hogy általa megbecsült művészeket szívesen ösztönzött együttes munkára, azt magától Kodálytól tudjuk. Reinitz szerette volna, ha Kodály operát ír gróf Bánffy Miklós Attila-dramájából, *A nagyúrból*, a terv azon bukott meg, hogy Bánffy nem adta hozzájárulását.)

Kodály egy jó hónap alatt elkészült a színpadi zenével. Augusztusban Leányfalun járt, ahol két közös fénykép készült róluk. [...]

Bónis Ferenc: Kodály Zoltán és Móríc Zsigmond. HITEL, 2012. szeptember, XXV. évfolyam

– INDEX

Idegenség és parlag

Vajon milyen valós esély kínálkozott a reformkor hajnalán a magyar zene „magasabb világművészeti ággá” fejlesztésére? Kísérjük meg mindent újragondolni – a „szűrt” Szabolcsival újragombolni.¹

A 19. század első felében egyszerre több, egyidejűleg ható jelenség erősítette a magyar zenei romantika eszmévilágát: egyrészt az ázsiai örökségnek vélt verbunkos fénykora, amely együtt járt a verbunkos alapú magyar tánczene elterjedésével és a verbunkos ihlette magyar műdalirodalom kialakulásával, másrészt az idegenből jött, aszsimilált művészek nagy számaránya, valamint a „nagy magyarok” – Kossuth, Petőfi, Liszt – és a magyar táj világdivatja. Ilyen körülmények között kimagasló szerep jutott a magyar zene külföldi „propagátorainak”: egy Berthának, egy Czekének, vagy egy Szénfynek, akik arról igyekeztek meggyőzni a közép- és nyugat-európai közvéleményt, hogy a magyar zene ügye feltétlen figyelmet érdemel. Sikerrel, tegyük hozzá, hiszen a magyar zenének maga Wagner is nagy jövőt jósolt.

Amde a felemás valóság nem válthatta be az őszinte várakozáshoz fűződő eltúlzott reményeket. A kiegyezést követő kiábrándulás okai szerteágazók: a kezdetben Bihari János cigányprímás nevéhez fűződő verbunkos eredetéről mindinkább kiderül, hogy az ősi magyarsághoz vajmi kevés köze van, és mindössze a 18. század végi bécsi, olasz, szláv és balkáni elemekből létrejött zene és táncstílus. Kortünet – vagy mégsem? –, hogy a legnagyobb művek iránti érdeklődés is mindössze politikai aktualitással bír; ez részben egy műértő középosztály hiányából fakad. Mi több: a közvélemény szemében nem a magyar zene ügyét szolgálják az újonnan megalapított zenei intézmények (Filharmónia, Operaház, Zeneakadémia). Csakhogy a német zene primátusának a 20. század elejéig valójában nincs életképes alternatívája.

A belső ellentétek forrása leginkább a „romantikus program” különféle, egymástól teljesen eltérő értelmezéseiből ered. A „nyugatos” zeneszerzők (Erkel,

Liszt, Mosonyi) nyugat-magyarországi asszimilált polgárcsaládok leszármazottjai. Jelszavuk: tanulni, megismerni és – végül – teremteni. Velük szemben helyezkednek el a „keleti kör” Tisza-vidéki illetve nyugat-magyarországi köznemesei, akik többnyire zenei dilettánsok. Főváros és vidék ellentéte fokozódik. Általános alapkérdéssé lesz: mi a magyar a zenében?

A művészi zene főirányai a verbunkos eredetű programszvittől (Lavotta, Csermák) a vonósnégyesen és szimfónián át (Mosonyi) az operáig (Erkel), illetve a szimfonikus költeményig (Liszt) terjednek. A *Zenészet* *Lapok* új zenei eszménye a „magyar művelt zene”, melynek jegyében a lap gárdája megkísérli egyesíteni az „idegenséget és a parlagot”. De nemzet és kultúra egybefoglalása egyáltalán nem egyszerű feladat. A magyar zenében egyfajta tájábrázolási konvenció alakul ki – emlékeztető pillanatai Erkelnél, a *Bánk bán* Tisza-parti jelenetében, vagy Mosonyi *Pusztai élet* című ábrándjában jelentkeznek. Rövid (hat-hétvényi) fénykort követően azonban a hanyatlás időszaka következik: a nemzeti kultúra nemzeti parlagra és idegen kultúrára hull szét.

Mindazonáltal, a magyar zenei romantika létkérdése áthatotta a 19. századi magyar társadalom egészét. Igaz ugyan, hogy nyelv, forma és művészi terv kibontakozása mindenekelőtt szakmai-technikai kérdés, és ebben a megvilágításban a verbunkos-stílus sem más, mint „karakterisztikumgyűjtemény”, melyet elsősorban külsőségesége tesz alkalmasnak arra, hogy egységes nemzeti stílus alapjává legyen. E tekintetben kétségkívül tanulsággal szolgál az a mód, ahogy a 19. század nem-muzsikusai – Deák Ferencről Jókai Mór, Mikszáth Kálmánig – tükrözik a korszak magyar dalrepertóárját, melynek méretét nagyjából ötezerre tehetjük (ideértve a dalok, indulók, verbunkos-darabok, csárdások, népies dal- és táncprodukciók egész sorát).

LÁSZLÓFFY ZSOLT

¹Vö.: Szabolcsi Bence: *A XIX. század magyar romantikus zenéje*. Zeneműkiadó, Budapest, 1951

HOL-

Szeptember 6. és 9. között rendezték meg a Gyergyószárhegyi Írótábort. A nyolcadik alkalommal megszervezett se-regszemle idei témája: a magyar és azon belül az erdélyi irodalom történetének és e történet írásának sajátos kérdései, perspektívái, szemléletmódjai. Az író-tábor tíz fiatal szerző (Adorjáni Panna, Gyórfi Kata, Horváth Előd Benjámin, Láng Orsolya, Papp Zakor Ilka, Potozky László, Serestély Zsolt, Székely Örs, Varga László Edgár, Vass Ákos) bemutatkozására is alkalmat adott. Idén sem maradt el a Csiki László-díj kiosztása, amelyet hagyományosan egy 35 év alatti alkotó vehet át. A *Temetés este tizkor* és a *Fekete Dacia – Erdélyi rémtörténe-tek* című könyvéért a zsűri Szabó Róbert Csabának, a *Látó* főszerkesztő-helyette-sének ítélte a jutalmat.

Székely Csaba kapta idén a Színkritikusok Díját a legjobb új magyar drámáért – a kitüntetést *Bányavirág* című darabjéért ítélték oda. A Színházi Kritikusok Céhe emellett díjazta az elmúlt évad legjobb előadását, színészét

és színésznőjét, illetve életműdíjat adományozott Senkál Endrének, a Kolozsvári Állami Magyar Színház mű-vészenek.

Tizenötödik tagválasztásán a Digitális Irodalmi Akadémia koráb-bi tagjai Várady Szabolcs költő-író-műfordító-szerkesztőt választották a DIA új tagjává. Posztumusz tag a Petőfi Irodalmi Múzeum javaslatára és a tagok jóváhagyásával Zelk Zoltán lett. Így e két szerző életművét digitalizálja a DIA a közeljövőben. A szavazásra a Petőfi Irodalmi Múzeumban került sor szept-tember 20-án.

Az Évad Legjobb Magyar Drámája dí-jat Szálinger Balázs *Köztársaság* című drámája nyerte el az idén. A Színházi Dramaturgok Céhe titkos szavazás út-ján minden évben odaítéli a díjat az elő-ző évadban bemutatott vagy megjelent drámák valamelyikének. Az elismerést szeptember 21-én adták át, a Szép Ernő-jutalmakkal együtt.

Lawrence Ferlinghetti amerikai köl-tő kapta a Magyar PEN Club által első alkalommal odaítélt Janus Pannonius-

nagydíjat. Az 1919-ben New York állam-ban született, majd Franciaországot és a II. világháborút is megjárt Ferlinghetti a beatnemzedék alkotója, az általa ala-pított City Lights kiadónál jelent meg az ötvenes években szinte az egész ame-rikai beatirodalom. A zsűrit Bollobás Enikő irodalomtörténész-műfordító, Tomaso Kemény Olaszországban élő ma-gyar származású költő, Szócs Géza köl-tő, a Magyar PEN Club elnöke, Edwin Thumboo szingapúri és Dorin Tudoran, Amerikában élő román származású köl-tő alkotta. A februárban alapított Janus Pannonius-díj keretében a nemzetközi költészeti díj mellett két műfordítói elis-merést is kiosztanak, ennek díjazottjai: Itamar Jázó-Keszt (eredeti nevén Keszt Péter) és Jávorszky Béla. A részben ma-gán-, részben kormányzati forrásból fi-nanszírozott költészeti nagydíjat azzal a szándékkal alapították, hogy egyfajta költői Nobel-díj szerepét töltsse be a világ irodalmi életében. A díjátadást minden évben Janus Pannonius szeptember 29-i születésnapjához közeli időpontban ter-vezik megtartani.

-MI

Élet és halál

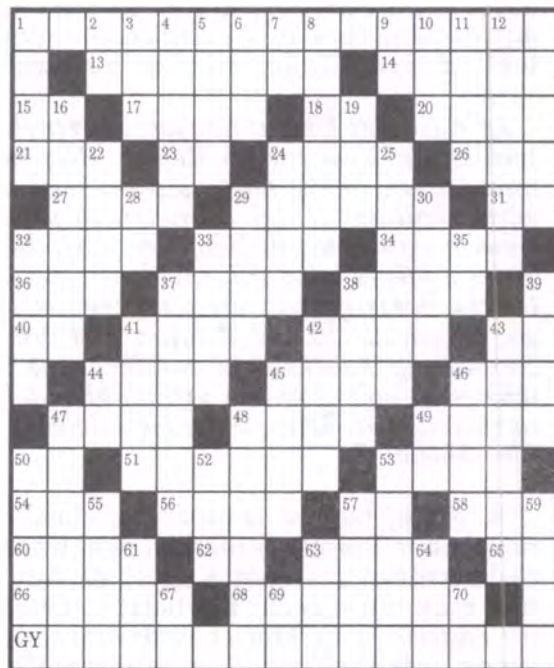
VÍZSZINTES

1. Tacitus aforizmája; első rész. 13. Az aljánál elhelyező. 14. Gyakori férfinév. 15. Kies határok! 17. Kis mértékben. 18. Kicsinyítő képző. 20. Brazil szövetségi terület. 21. Színezékcsoport. 23. A szomszéd. 24. Lekötelezettség. 26. Beforraló! 27. Bolti árut címkéz. 29. Gyűrűszerű tárgy. 31. A platina vegyjele. 32. Savanykás vaj jelzője. 33. Női név. 34. Olasz folyó. 36. Kettőzve: egzotikus fadob. 37. Elüt a környezetétől. 38. Kairói. 40. Határozott névelő. 41. Hócsalán. 42. Szomjas állatnak vizet ad. 43. ... Derek; amerikai színész-nő. 44. Rovartörzs. 45. Volt, latinul. 46. Maró vegyület. 47. Szóbeszéd. 48. Ritka férfinév. 49. Szajha. 50. Te és én. 51. Hegységképző. 53. Az örök város. 54. Páratlanul ingázó! 56. Kézművesség. 57. Cickafark! 58. Elavult hordómérték. 60. Női becenév. 62. A szóban forgó. 63. Szülésznő. 65. Bodri lakja. 66. Ókori római hármasfog. 68. Mellém csúsztató.

FÜGGŐLEGES

1. Iskolai füzet (régies). 2. Kalitka eleje! 3. ... mode; divatos. 4. Szalmát

csomagol. 5. Szigetlakó nép. 6. Klubigazolványa van. 7. Gyakori ige-végződés. 8. Későre, hosszú idő múlva. 9. A tantál vegyjele. 10. Spanyol, norvég és portugál autójelzés. 11. Csillag, angolul. 12. Marással támadó. 16. Vízmentes. 19. Török férfinév. 22. Hegycsúcs. 24. Mata ...; híres-hírhedt kémnő volt. 25. Feltett szándék. 28. Antik római aprópénz. 29. Téli sport-eszköz, gyereknyelven. 30. Érett gabonát betakarít. 32. Szomjoltó folyadék. 33. Amerikai pénzérme. 35. Nemzeti Bajnokság, röviden. 37. Arab országban lakik. 38. ...-Gull (Sue). 39. El innen. 41. San ...; olasz „fesztiválváros”. 42. Ceruza, régies szóval. 43. Mali fővárosa. 44. Köszönésforma. 45. Cincgő állat. 46. Lapos felületű. 47. Báb, alak. 48. Ruhát átszab. 49. Kőbe jelet vés. 50. Tacitus aforizmája; második, befejező rész. 52. Bécsi nagyszülő! 53. Erőszakkal elvesz. 55. Petrozsény folyó. 57. Katekizmus. 59. Pecunia non ...; A pénznek nincs szaga. 61. Vissza; becézett Ágnes. 63. Elöl besétál! 64. Világos angol sör. 67. A haza közepe! 69. Szolmizációs hang. 70. Ott kezdődik!

A Helikon 18. szá-mában közölt *Stolz* című rejtvény megfejtése: *Atrabukói herceg; Szeren-csétlen flótás.*

BOTH LÁSZLÓ

Az oldalt gondozta **NAGY MÁRIA**

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca.

Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.

Redacția Helikon susține și promovează municipiul la titlul de Capitală culturală europeană. Szerkesztőségünk támogatja a Városi Tanácsot az Európai Kulturális Főváros cím elnyerésében.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN

Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT

Feladás titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:

KIRÁLY LÁSZLÓ

SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:

DEMETER ZSUZSA: kritika

MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társelművészetek

RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számtalanság törvénye: NAGY MÁRIA, nyomatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont

A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245, telefon: (094) 0264 431690, telefon/fax: (094) 0264 431 577, villámposta: kviri.helikon@gmail.com

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro